

O SUBSTANTIVO E O ADXECTIVO

O substantivo

Sintacticamente é núcleo da frase nominal: *un home libre, a nena da veciña*.

Semanticamente clasifícanse consonte o que designen:

- Propios: -antropónimos: *Helena, Henrique, Alberte*.
-topónimos: *A Estrada, Ourense, O Freixo*.
- Comúns: -concretos: *area, chalana*) / abstractos: *solidariedade, amor*
-non contables *chuvia, sal* / contables *garfo, galo*
-individuais: *piñeiro, abella*. colectivos *piñeira, enxame*

O adxectivo

Pode ser núcleo da frase adxectiva e admitir modificación adverbial.

Semanticamente expresa calidades ou características do substantivo, distinguindo:

- Especificativos. Particularizan unha calidade: *pelo louro, mareas vivas*.
- Explicativos. Expresan unha calidade inherente ao substantivo: *xeo frío*.

O XÉNERO

Categoría gramatical que permite clasificar os substantivos en masculinos e femininos.

Os **substantivos variables** presentan oposición de xénero, coas conseguíntes diferenzas de significado: sexo, forma, función e oposición individual/colectivo.

A FLEXIÓN DE XÉNERO

A diferenza de xénero nos substantivos e adxectivos variables formase das seguintes maneiras:

- Empregando **distintos lexemas**: *xenro/nora; cabalo/egua; carneiro/ovella; castrón, bode/cabra; boi, touro/vaca; frade/freira...*
- Con **diferentes morfemas flexivos**:
 - os rematados en –o e –e átonos cambian o morfema masculino por –a: *elefanta, xefa, crúa, médica, mala, asturiana*.
 - Os rematados en vogal tónica ou nas consoantes –l, –r, –s, –z engaden –a: *avoá, núá, crúa, rapaza, pintora*
 - os rematados en –ou mudan a –úa: *grou/grúa*.
 - os rematados en –eu a –ía: *xudeu/xudía, sandeu/sandía*.
 - os rematados en –ún fano en –úa: *cabrúa, vacúa...* (excepto *euscalduna*)
 - os rematados en –án presentan dúas solucións:
 - á: *cotiá, aldeá, vilá, compostelá, arousá, sa, curmá, musulmá*
 - ana (despectivos ou pexorativos): *folgazana, mentirana, testana* (agás *nugallán/nugallá*)
 - os rematados en –ón presentan dúas solucións:
 - oa: *leoa, patroa, ladroa (ladra) anfitrioa, campioa...*
 - ona (pexorativos e aumentativos): *abusona, faltona, mullerona, ...*

- **Mediante distintos sufixos:** *heroína, raíña, galiña, baronesa, abadesa, sacerdotisa, actriz, tsarina...*
- Os substantivos con **sincretismo formal** non teñen flexión, indican o xénero mediante determinantes determinante: *o/a xornalista, o/a cónxuxe, esta/este hóspede.*

A oposición de xénero, pode establecer outras diferenzas no significado dos substantivos:

-Diferenza individual/colectivo: *ovo/ova, gran/gra, leño/leña, madeiro/madeira, froito/froita...*

-Diferenza de tamaño, forma ou capacidade ou función:

<i>agro/agra</i>		
<i>bolso/bolsa</i>	<i>horto/horta</i>	<i>prato/prata</i>
<i>burato/burata</i>	<i>leiro/leira</i>	<i>ría/ría</i>
<i>caldeiro/caldeira</i>	<i>os lentes/as lentes</i>	<i>sacho/sacha</i>
<i>cancelo/cancela</i>	<i>machado/machada</i>	<i>saco/saca</i>
<i>capucho/capucha</i>	<i>manto/manta</i>	<i>xerro/xerra</i>
<i>cesto/cesta</i>	<i>pipo/pipa</i>	<i>zoco/zoca</i>
<i>coitelo/coitela</i>	<i>portelo/portela</i>	<i>tixola/ tixolo</i>
<i>cubo/cuba</i>	<i>pozo/poza</i>	
<i>gorro/gorra</i>		

SUBSTANTIVOS DE XÉNERO INVARIABLE

Son masculinos:

<i>testemuño</i>	<i>masacre</i>	<i>gume</i>	<i>sinal;</i>
<i>diadema</i>	<i>milagre</i>	<i>legume</i>	<i>candor</i>
<i>trauma;</i>	<i>sangue</i>	<i>lume</i>	<i>labor</i>
<i>alicates</i>	<i>ubre;</i>	<i>pesadume</i>	<i>lecer;</i>
<i>cárcere</i>	<i>betume</i>	<i>queixume</i>	<i>antefaz</i>
<i>couce</i>	<i>cheirume</i>	<i>raizame</i>	<i>nariz</i>
<i>dote</i>	<i>cume</i>	<i>fel</i>	
<i>leite</i>	<i>friame</i>	<i>mel</i>	

Os nomes das letras e dígrafos: *o e, o te, un eme...*

Os rematados en -ume, agás *a servidume, a mansedume.*

Son femininos:

<i>pantasma</i>	<i>reuma</i>	<i>síndrome</i>	<i>cute</i>
<i>libido</i>	<i>sentinela</i>	<i>árbore</i>	<i>feces</i>
<i>tribo</i>	<i>testemuña</i>	<i>arte</i>	<i>fraude</i>
<i>asma</i>	<i>mansedume</i>	<i>bile</i>	<i>fronte</i>
<i>flegma</i>	<i>servidume</i>	<i>canle</i>	<i>orde</i>

<i>ponte</i>	<i>humedén</i>	<i>color-cor</i>	<i>encarga</i>
<i>sebe</i>	<i>roibén</i>	<i>dolor-dor</i>	<i>estrea</i>
<i>armazón</i>	<i>calor</i>	<i>suor</i>	<i>icona</i>

-Os rematados en **-se** e en **-ite**: *análise, crise, dose, eclipse, paréntese, hipnose, apendicite, hepatite, larinxite...*

- os rematados en **-axe**: *paisaxe, viaxe, peaxe, aldraxe...*, a non ser o *garaxe, o traxe, o paxe; o/a personaxe*.

O nome das árbores froiteiras adoita manter o xénero da froita que producen:

-feminino: *abelá-abeleira, ameixa-ameixeira, cereixa-cerdeira/cereixeira, laranxa-laranxeira, mazá-maceira, noz-nogueira, oliva-oliveira; pero castaña-castiñeiro, mandarina-mandarino;*

-masculino: *limón-limoeiro, marmelo-marmeleiro, pexego-pexegueiro...*; pero *arando-arandeira, figo-figueira*.

Tamén se inclúen nos substantivos de xénero invariables os **substantivos epicenos**, que precisan da palabra *macho- femia* para aclarar o xénero: *o paspallás macho/ femia, a formiga macho/femia*

Os **substantivos homónimos** teñen distinto significado segundo leven determinantes masculinos ou femininos:

A fin /o fin; a cólera/ o cólera; a editorial/ o editorial

O NÚMERO.

Categoría que indica a oposición singular/plural.

FORMACIÓN DO PLURAL. Existen tres morfemas flexivos de plural: **-s, -es, -is**.

Engaden -s:

- os rematados en vogal: *cafés, somalís, iraquís, zulús, tabús; custos, artes; xerseis, leis, reis, bocois;*
- os rematados en **-n**: *feixóns, lacazáns, canóns; dolmens, mitins, canons;*
- os máis dos estranxeirismos e cultismos: *clubs, pubs, tics, anoraks, icebergs, álbums, sláloms, tótems, jeeps, hándicaps, boicots, complots, robots, sprints, tests.*

Engaden -es:

- as palabras rematadas en **-r** ou **-z** e **as agudas rematadas en -s**: *noces, raíces; cores, fémures; dólares; reveses*
- algúns estranxeirismos: *pósteres* ou *pósters, gánsteres* ou *gánsters;*

- as palabras monosílabas ou graves rematadas en **-l**: *fáciles, útiles, réptiles, mísiles meles, coles, riles, moles, vales*;
- os compostos, se o segundo elemento é monosílabo acabado en **-l**: *ollomoles, chuchameles, parasoles*.

(*caracol e aerosol* non son palabras compostas: os plurais son *caracois e aerosois*)

Engaden -is:

-as palabras rematadas en **-l** agudas cambian o **-l** por **-is**: *funís, infantís, cadrís, civís; avais, papeis, fieis, crueis, controis, azuis, baúis, caracois, aerosois*

-as acabadas en **-bel (-ble)**: *amábeis, solúbeis, variábeis (amables, solubles, variables)*.

cruel, fiel e truel son bisílabas, sendo os seus plurais *crueis, fieis, trueis*.

Formación do plural nas palabras compostas:

- dous elementos unidos ou separados por guión, fan o plural do segundo elemento: *abrelatas, chuchameles, baixorelevos, galego-falantes*.
- dous elementos separados formados por substantivo + adxectivo (ou viceversa) fan o plural dos dous: *gardas civís, chaves inglesas*.
- dous elementos separados formados por substantivo (de) + substantivo fan o plural do primeiro elemento: *arcos da vella, pitas do monte, coches cama, cuartos de baño*.

As palabras graves ou esdrúxulas rematadas en **-s** e en **-ns**, e as rematadas en **-x** non mudan a forma, senón que indican o número con determinantes: *o(s) lapis, mércores, bíceps, tórax, clímax, fax*.

Nalgúns casos, a oposición de número implica un cambio de significado: *miolo/ miolos; valor/ valores; o aire/ os aires; o fume/ os fumes, a esposa/ as esposas*.

Algúns **substantivos son invariables** tocante ao número:

- só forma singular (singularia tantum): *concordia, xeo, plebe*.
- só plural (pluralia tantum): *lentes, nupcias, cartos, parabéns, víveres, cóxegas, maniotas, tenaces, tebras, espaguetes...*

OS GRAOS DO ADXECTIVO

Diferénciase tres graos do adxectivo:

1. **Grao positivo.** Expresa a calidade sen comparala con outro elemento nin intensificala: *un peixe fresco*.
2. **Grao comparativo.** As calidades están en relación con outro elemento. A comparación pode ser **de superioridade, de igualdade e de inferioridade**.

As estruturas comparativas costan de dous termos:

- **Primeiro termo**, formado polos adverbios **máis, tan, menos** e un adxectivo ou un substantivo.
- **Segundo termo**, cunha conxunción comparativa seguida do elemento co que se establece a comparación.

3. **Grao superlativo.** A calidade indícase no grao máis elevado. Hai dous tipos:

3.1. **O superlativo absoluto.** Indica unha calidade en grao máximo sen establecer comparación.

Pódese crear de dous xeitos:

Superlativo sintético fórmase cos sufixos:

- **ísimo**: *altísimo, grandísimo*; ás veces engadido raíz culta da palabra: *antiquísimo, fidelísimo, nobilísimo*.
- **bilísimo** cos adxectivos en *-ble/bel*: *amabilísimo, estabilísimo*.
- **Érrimo** úsase en rexistros cultos, engadido ao lexema culto: *celebérrimo, libérrimo, misérrimo, paupérrimo, pulquérrimo, acérrimo*.
- Algúns fórmase engadindo prefixos: *extrafino, hiper crítico, arquifamoso, ultrafino*

Superlativo analítico fórmase

- cos adverbios *moi, bastante, ben, abondo* : *moi nugallá, ben bonito, malo abondo*
- mediante a repetición do adxectivo: *é lista lista*

3.2. **O superlativo relativo.** Indica unha calidade en grao máximo en relación cos demais: *a miña avoa é a máis agarimosa*

Algúns adxectivos amosan formas diferentes para cada grao.

<i>Positivo</i>	<i>comparativo</i>	<i>superlativo</i>
<i>bo</i>	<i>mellor</i>	<i>ótimo</i>
<i>malo</i>	<i>peor</i>	<i>pésimo</i>
<i>grande</i>	<i>Maior/meirande</i>	<i>máximo</i>
<i>pequeno</i>	<i>menor</i>	<i>mínimo</i>
<i>alto</i>	<i>superior</i>	<i>supremo</i>
<i>baixo</i>	<i>inferior</i>	<i>ínfimo</i>

(*meirande* significa “máis grande”, non “máis vello, de máis idade”)

San, gran (formas apocopadas) empréganse ante consoante; **santo, grande** (formas plenas) ante vogal: *san Cibrán, santo Antón* (agás *Santo Cristo*)
gran traballo / grande actuación

USO DAS CONXUNCIÓNS COMPARATIVAS.

Nas comparativas de igualdade:

- **COMO:** é de uso obrigado cando o segundo termo é un verbo conxugado: *é tan culto como pensaba.*
- **COMA:** é de uso obrigado cando o segundo elemento é un pronome persoal tónico: *é tan bo coma vós/min.*

É especialmente recomendable cando o segundo termo é:

- unha oración subordinada condicional: *bebe cervexa coma se fose auga.*
- unha oración subordinada temporal: *corre coma cando era novo.*
- unha oración subordinada de relativo: *é coma quen non o ten.*

Cando o segundo termo non é un pronome persoal nin un verbo conxugado, pódese empregar **coma** ou **como**, con **preferencia para coma**. *É tan culto coma/como Lois; é tan bo coma/como estes.*

Nas comparativas de inferioridade:

- **CA:** empregase obrigatoriamente cando o segundo termo é un pronome persoal tónico: *é mais/ menos traballador ca nós.*
- **DO QUE:** é obrigado cando o segundo termo é un verbo conxugado: *fala máis do que pensa; é mellor do que parece.*

Cando o segundo termo non é un pronome persoal nin un verbo conxugado, pódese empregar indistintamente **ca** ou **que**, con **preferencia para ca**: *fala igual ca/que Diana, canta máis ca/que os paxaros; mellor rir ca/ que chorar.*

Particularidades:

-como non pode ser substituído por coma cando é un adverbio ou unha conxunción con valor modal:

*viu como o levaban preso / *viu coma o levaban preso*
*tomou posesión como directora/ *tomou posesión coma directora* (“en calidade de”)
pero si traballa coma/ como súa nai (“igual ca”)

-ca pode contraer co artigo ou non: *fala máis ca a amiga* ou *fala máis cá amiga*, pero nunca coa preposición ou contracción desta co artigo: *deulle máis ca a Luís e ca á amiga*.

OS PRONOMES PERSOAIS

Sintacticamente realizan funcións propias do substantivo. Poden substituír substantivos, frases ou cláusulas. Semanticamente achegan un significado relacional ou referencial, designando os participantes no discurso: emisor, receptor e obxecto do discurso.

I. Formas tónicas

p1: **eu, min, comigo**

p2: **ti, contigo**

p3 e 6: **el(es), ela(s); si, consigo**

p4: **nós, nosoutros(as), connosco**

p5: **vós, vosoutros(as), convosco**

cortesía: **vostede(s)**

Particularidades dos pronomes persoais tónicos:

1. O pronome *min* emprégase despois de preposición e das conxuncións comparativas *ca* e *coma*: *é máis alto ca min, é tan alta coma min*; nunca: *máis alto *que eu, tan alta *como eu*.

2. Na comparación é obrigado usar as conxuncións *ca* e *coma* ante pronomes persoais: *máis listo ca el, tan traballador coma ela*; nunca: **que el*como ela*.

3. O pronome *el* non leva til: *el non está aquí, é para el*

Pode ter uns usos especiais:

-reforzo de interrogativo: *e el que lle pasou ao gato?*;

-suxeito de verbos impersoais ou unipersoais: *el hai moito que pasou iso*;

-reforzo da narración: *el era unha muller que viña dunha feira, el era unha nena con carapucha vermella que comía lobos*.

4. A forma *si* das p3 e p6 é **reflexiva**. Reparede na diferenza: *mercouno para el* (para outro ou para si mesmo) / *mercouno para si* (para si mesmo).

5. *El(es)* e *ela(s)* contraen coas preposicións **en** e **de**: *sentiu a man dela na meixela, unha casa fermosa: gustaríame vivir nela, non depende del*.

6. As formas tónicas **nós** e **vós** levan til diacrítico para diferencialas das formas átonas: *vós non vos queredes decatar, nós non nos preocupamos por vós*. As tónicas aparecen como suxeito, logo de preposición e na comparación.

7. **Nosoutros(as)** e **vosoutros(as)** son **plurais excluíntes** que concorren con **vós** e **nós**. Refírense a un grupo pechado e ben delimitado: *nosoutros somos catro e vosoutros sodes tres; non podemos nosoutras soas, as feministas, pero nós, as mulleres, si; somos todos do mesmo concello, pero nosoutros somos de Lira*.

8. Nas formas ligadas coa preposición **con**

-comigo perde o -n-: *vén comigo; eu non vou contigo nin convosco*;

-**consigo** é reflexiva: *levou a familia consigo*;

-**connosco** e **convosco** son preferibles a **con nós**, **con vós** (tal vez calco do castelán estas últimas): *imos convosco, quedan connosco outra semana*.

9. Vostede(s) leva o verbo en 3ª persoa: *pasen vostedes, preguntou vostede por min?* Cómpre evitar a forma vulgar procedente do castelán **usté*.

Na nosa bisbarra a forma histórica de cortesía é **vós**, que leva o verbo en 5ª persoa: *e vós que queredes, meu vello?; miña nai, tráíovos un manto novo*.

10. O pronome arcaico *elo* é case inexistente, só queda nalgunhas expresións: *andar a elo, estar a elo*.

Debemos empregar as formas neutras do demostrativo: *non fas nada con iso, aquilo non era a causa*, e nunca *non fas nada con *elo, *elo non é a causa*.

II. Formas átonas

p1 **me**: *lavoume* (CD), *lavoume a roupa* (CI), *lávome* (reflexivo)

p4 **nos**: *lavounos* (CD), *lavounos a roupa* (CI), *lavámonos* (reflexivo)

p2 **te**: *laveite* (CD), *lávaste* (reflexivo)

che: *laveiche a roupa* (CI)

p5 **vos**: *lavouvos* (CD), *lavouvos a roupa* (CI), *lavádesvos* (reflexivo)

p3 e 6 **o(s)a(s) / -lo(s), -la(s) / -no(s), -na(s)** (sempre CD):

lávoo (s) lavallo(s), lávalo(s), lavouna(s)

lle(s) (CI): *lavoulle(s) a roupa*

se (reflexivo): *lavouse, laváronse*

Particularidades dos pronomes persoais átonos:

1. Te ten función de CD, **che** de CI. No caso dos cheístas, utilizan **che** para ambas funcións menos para a reflexiva: **vincheche, ispestete*. No caso do teísmo nunca utilizan **che**:

Hai un xeito doado para resolver dúbidas: facer un paralelismo coa p3ª; así, se a el *vino*, a ti *vinte*; pero se a el *vinlle as intencións*, a ti *vinche as intención*

2. As variantes alomórficas das p3 e p6:

-lo(s), -la(s) empréganse tralas formas verbais rematadas en **-r** ou **-l**: *lavalo, lávalo*; e tralo interrogativo **u**: *o xabón, ulo?*

-no(s), -na(s) úsase tralas formas verbais rematadas en ditongo: *lavouno, laveinas*. Reparede na diferenza: *laváronos* (*lavaron os rapaces*, con pronome **os**) fronte a *laváronnos* (*laváronnos a nós*, con pronome **nos**)

3. Lle(s) perdeu nunha boa parte de Galicia a forma plural **lles**. O galego estándar diferencia **lle/lles** por ser unha forma moi rendible e por mor da concorrencia entre pronomes: *merqueille a roupa: merqueilla; pero merqueilles a roupa: merqueiéllela*.

4. Concorrencia dos pronomes de CD e CI. Prodúcese unha amálgama entre ambos:
Trouxomas, contoullelo, dígovolo, non nolo dá...

O DATIVO DE SOLIDARIEDADE

Emprégase para implicar ao(s) interlocutor(es) no enunciado, procurando a súa complicidade.

Ten as formas **che, vos** para tratamento de ti e, **lle e lles** para o tratamento de cortesía: *estache bo día; iso non vos é así; Élle ben certo o que di!; vailles moito frío este inverno; vaiche boa!*

Non desempeña unha función sintáctica, pero ten un valor estilístico. A diferenza do CI, a súa eliminación non provoca a agramaticalidade da cláusula e non pode reforzarse coa preposición a (*a el haille que dar as grazas! *a el haille moito que traballar*)

Poden aparecer **dúas formas do dativo de solidariedade** no mesmo enunciado, pero unha delas ten que ser *che*: *échevos moi bo; non che lle sei dicir.*

Tamén pode aparecer **con CI**: *A min gústacheme moito o pan.*

Cando concorre con outros pronomes, o de solidariedade ocupa a primeira posición se é singular (*lavóucheno, non che nolo lavou, tróuxochelle isto*) e vai despois deles se é plural (*Tróuxollevos un agasallo ao neno e a min regaloumevos flores*)

O DATIVO DE INTERESE

Emprégase para indicar a persoa que ten especial interese na acción verbal ou resulta afectada por ela.

Presenta as formas átonas **me, che, lle, nos, vos, lles**: *o fillo saíume moi traballador; non me sexas trapalleiro; o teu non che fai nada; O seu home élle moi bo; o voso évos mellor; non lles viven os país.*

Pode aparecer co dativo de solidariedade: *o meu fillo non che me aproba unha*

Tamén pode concorrer co CI ou con ambos os dous: *mercóuchemelle un lapis vermello.*

AS FORMAS REFLEXIVAS

A reflexividade é unha característica semántica que ocorre cando o pronome e o suxeito teñen o mesmo referente (*peitéome, lavácheste, lavouse, bicámonos, querédesvos saudáronse*)

USOS DAS FORMAS REFLEXIVAS

-Compoñentes inseparables dos verbos pronominais: *atreverse, espreguizarse, inmutarse, suicidarse...*

Neste caso non teñen función sintáctica, senón valor de morfema ou marca de verbo pronominal: *queixaste moito, arrepentidesvos, fugouse...*

-Poden aparecer con calquera verbo transitivo, con función de CD: *aliméntome ben. Érgueste cedo, considerámonos bos, ...*

-Non se usan cos verbos intransitivos (son castelanismos que cómpre rexeitar), a non ser cos verbos *estar* e *ir*: *estase estragando, foise da casa*). Neste caso só ten un valor enfático.

*morreu moi nova / *morreuse moi nova*

*acouga / *acóugate*

*adormeceu / *adormeceuse*

*o leite acedou / *acedouse*

*as rosas murcharon / *murcháronse*

*espertei cedo / *esperteime cedo*

*marchou da casa / *marchouse da casa*

*calade / *caládevos*

*caeu no baño / *caeuse no baño*

*sentá na cadeira / *séntate na cadeira*

*baixamos as escaleiras / *baixámonos*

*subimos as escaleiras / *subímonos*

*casan no verán / *cásanse no verán*

*Henrique e Irene casaron / *casárons*

-Non pode usarse un reflexivo cando hai outro CD expreso na oración:

-cando a acción se exerce só sobre unha parte do suxeito:

*lavei as mans / *laveime as mans;*

*mancou unha perna / *mancouse unha perna (si *mancouse nunha perna*)*

-en oracións con valor causativo ou ponderativo (indícase o beneficiario ou interesado dunha acción)

*fixo un traxe / *fíxose un traxe*

*leva un libro / *lévate un libro*

*comeu un bisté / *comeuse un bisté;*

*comeuno / *coméuso, *coméuseo;*

*comprou unha moto / *comprouse unha moto, *comprousa, *compróusea.*

- Nalgúns verbos, admitir ou non a forma reflexiva implica diferenza de significado: *matar/matarse, afogar/afogarse, esganar/esganarse, parecer/parecerse, levar/levarse, dar/darse, ocorrer/ocorrerse...*

FUNCÍONS E VALORES DO PRONOME SE:

O pronome *se* ten as seguintes funcións sintácticas:

- CD en construcións reflexivas (coincide o referente do SUX e do CD): *peitease*
- CD en construcións recíprocas: *Antía e Xilberto saudárose*
- CI en construcións recíprocas: *enviáronse presentes, danse bicos*

Non ten función sintáctica nos seguintes casos:

- Marca de verbo pronominal pois son inseparables e forma con el o núcleo do predicado: *atreveuse, quíxase, confésase*
- Marca de oracións impersoais. Son oracións sen suxeito co verbo inmovilizado en 3ª persoa do singular + pronome *se*. Son oracións intransitivas ou transitivas coa preposición *a*: *falouse de máis; vívese moi ben así; recíbese con ledicia á campioa*

- Marca de pasiva reflexa. Oracións con suxeito paciente que concorda cun verbo en voz activa en terceira persoa de singular ou de plural + pronome se
véndese casa - véndense casas.
O sintagma *casa(s)* desempeña a función de suxeito paciente

Débase ter en conta que, amais de pronome, **SE tamén pode ser:**

- conxunción condicional: *se queres, vou contigo;*
- conxunción subordinante substantiva: *pregunto se queres vir , non sei se virá*
- conxunción concesiva: *se non me acompaña, polo menos díxenllo;*
- formante de diversas locucións:
 - loc. conx.: *chámoo, por se me quere acompañar;*
 - loc. adverbial de dúbida: *se cadra/se callar acompañame.*

A COLOCACIÓN DOS PRONOMES ÁTONOS

Como regra xeral, aparece **posposto ao verbo** (enclítico) nas oracións simples, na principal dunha subordinada e nas coordinadas (compórtanse coma simples, excepto as disxuntivas: *o tomas ou o deixas*): *véxote feliz; díme que me queres, cheguei e deille a cea.*

Anteposto ao verbo (proclítico).

O pronome átono nunca vai en posición inicial absoluta (**me dixo que iría comigo*)

Determinados elementos (indefinidos, adverbios) e circunstancias coma a entoación ou a negación, poden provocar a **próclise do pronome**:

- 1- En enunciados negativos: *non/nunca te atreves; ningún mo dixó.*
- 2- Nas oracións interrogativas e exclamativas introducidas por pronomes ou adverbios interrogativos e exclamativos: *quen a levou? como o coñeces!*
- 3- En xeral, nas oracións subordinadas, vai anteposto: *se che gusta, dílo; prefiro que o teñas ti; cando vos vin non vos recoñecía.* Pero hai excepcións:
 - se a subordinada aparece afastada da principal: *díxome que, se lle compraba unha gravata bonita, poñeríaa / díxome que a poñería*
 - nas subordinadas causais introducida por *pois*: *vai frío, pois abrígate.*
- 4- En oracións desiderativas encabezadas polo suxeito: *Deus cho pague!*
- 5 -Con algúns adverbios: *xa se presentou; mesmo vos alporizades; aínda lle chegou hoxe; axiña cho devolvo ;aquí cho deixo; igual te chamo hoxe; seica o coñece; disque morreu; só o sabe ela, velaquí está; ben me gusta.*
 - pero non con outros: *hoxe fareino, onte atopeina...;*
 - e con algúns adverbios, a colocación do pronome depende do significado:
 - así che é* (“desa maneira”) / *así éche máis fácil* (“a maneira indicada”)
 - logo se foi* (“axiña”) / *logo foise* (“máis tarde”)

os adverbios en –mente provocan a próclise cando van integrados no predicado, pero non cando funcionan como un inciso: *probsblemente te equivoques/ definitivamente, equivocáste.*

6 -Con algúns indefinidos: *algo lle dixo; todos llo negan; calquera o sabe; abondo te avisei;nada se sabe*

7- En enunciados con entoación enfática, pode aparecer antes do verbo: *cen veces cho dixen!*

A colocación do pronome coas formas nominais:

Nos grupos verbais con infinitivo ou xerundio o pronome pode ir co verbo principal na posición que lle corresponda ou pode ir enclítico ao infinitivo ou o xerundio:

*queroo ver; quero velo
non o quero ver; non quero velo
podes collelo; pódelo coller
non o podes coller; non podes collelo*

O mesmo sucede nas perífrases sen :

*estao facendo; está facéndo
non o está facendo; non está facéndo*

Nas **perífrases con nexo** (preposición ou conxunción) pode adoptar tres posicións, pois tamén pode colocarse entre o nexo e o infinitivo:

*haste de lavar, has de lavarte, has de te lavar,
non te has de lavar, non has de lavarte, non has de te lavar;
teste que lavar, tes que lavarte, tes que te lavar,
non te tes que lavar, non tes que lavarte, non tes que te lavar*

OS PRONOMES RELATIVOS, INTERROGATIVOS E EXCLAMATIVOS

Os pronomes relativos teñen como principais funcións: substituír nunha oración un elemento presente noutra (antecedente) e subordinar oracións.

Os pronomes interrogativos, a diferenza dos anteriores, non se refiren a un antecedente senón a un consecuente e poden iniciar unha oración simple.

Os exclamativos, formalmente iguais aos interrogativos, carecen de antecedente e consecuente, e achegan un valor ponderativo.

Formas: **que, quen, cal(es), canto(s) canta(s), cuxo(s) cuxa(s).**

1. Onde, cando, como son adverbios que poden funcionar como relativos.

**Donde* é un castelanismo, só *onde*: *onde está?*, *a onde vai?*, *de onde vén?*

2. Quen (relativo ou interrogativo):

-non ten forma plural (**quenes*):

*non saben *quenes viñeron: non saben quen veu ou os que viñeron,*
*son eles *quenes máis se benefician: son eles os que máis se benefician;*

-nunca pode levar o verbo en plural, agás o verbo ser:

*dixéroncho varios pero descubrimos *quen falaron ou *quenes falaron:*
descubrimos quen falou ou os que falaron;

pero pode ir co verbo *ser* en plural:

sei quen é o que falou
sei quen son os que falaron;

o mesmo acontece como interrogativo:

quen chama?, dime quen chama (chamen unha soa persoa ou varias);
pero: *quen é o que chama?* ou *quen son os que chaman?*

-aparece fosilizado nalgunas expresións:

-*ser quen a/de*: “ser capaz de/a”;

-*de coma quen, de quen quen*: “de mentira”;

-*facer coma quen que*: “coma se fose certo”.

3. **Cuxo** (**cuio* é castelanismo) é un arcaísmo desaparecido da fala actual, que recuperamos sobre todo para a linguaxe administrativa: *a sentenza, cuxa publicación aínda se demorará, vai ser favorable aos seus intereses.*

4. Os interrogativos e exclamativos non levan til: *Quen mo dera! Canto che custou?
Que lles dixo?*

Nas interrogativas indirectas tampouco, a non ser que poidan resultar ambiguas:
*dime qué queres (que queres?) / dime que queres (que si);
xa sabes canto lle custou / xa sabes cánto lle custou.*

O ARTIGO

I. Artigo determinado (precisa o nome restrinxindo o significado):

1.1. Formas: *o(s), a(s)*

1.2. A variante alomórfica *lo(s) la(s)* é de uso obrigado:

-coa preposición **por**: *vai pola beira, tolea polos mexillóns;*

-co adverbio **u**: *u-la biblioteca, u-las mozas?*

Neste caso empregamos guión cunha función diacrítica para diferenciar:

u-los mozos? (-los é artigo)

os mozos, ulos? (los é pronome)

Pode empregarse tamén, pero o seu uso non é obrigado (aínda que si é a pronuncia correcta):

-coas formas verbais rematadas en *-r* ou *-s*: *apaña-los mexillóns, collémo-lo libro;*

-cos pronomes enclíticos *nos, vos, lles*: *déuno-los mexillóns;*

-con *nós* e *vós* seguidos de precisión numérica: *nó-los dous, vó-las catro;*

-despois de *ambos, entrambos e todos*: *ámbolos dous, tódalas noites / ambos os dous, todas as noites;*

-despois da preposición *tras*: *trala casa ou tras a casa, tras da casa;*

-despois da conxunción copulativa (*e*) *mais*: *ela e maila irmá ou ela e mais a irmá.*

2. Contraccións coas preposicións *con, de, en, a*:

co(s), coa(s); do(s), da(s); no(s), na(s); ao(s) ou ó(s), á(s)

coa: *falou coa veciña.*

Na nosa fala empregamos **ca*, pero debemos evitala para evitar confusións coa conxunción comparativa *ca*: *falou *ca veciña / falou coa veciña*

falou máis ca María, falou máis ca a veciña

ao(s) ou ó(s): *deullo ao veciño, vai ao porto.*

A tendencia actual é escribir *ao*, pero a pronuncia é sempre dun *o* aberto.

á(s): *deullo á veciña, vai á praia.*

Debemos escribila sempre con til para diferenciala de

-**a(s)** artigo: *a(s) veniña(s) non está(n)*;
-**a** preposición: *vai a Parameán*.

3. Coa conxunción comparativa **ca** podemos ou non representar a contracción:

fala máis ca a veciña ou *fala máis cá veciña*
corre máis ca os amigos ou *corre máis cós amigos*

Pero a contracción nunca se poderá facer de seguir preposición (ou contracción da preposición): *quérelle máis ca a María*, *quérelle máis ca aos pais*. (Ver conxuncións comparativas)

4. Tamén existe **el** (forma arcaica e de uso exclusivamente literario), usada como fórmula de respecto unicamente ante *rei* e *señor*: *el-rei*, *el-señor*.

5. A presenza do artigo é obrigatoria:

-cos indefinidos **todos**: *todos os días* ou *tódolos días*,
ambos seguido do numeral: *ambos os dous* ou *ámbolas dúas*,
entrambos: *fixérono entrambos os veciños* ou *entrámbolos veciños*.

Pero a pronuncia debe ser a segunda.

-cos posesivos case sempre (ver posesivos): *a miña casa*, *a túa sogra*,
(a) miña nai, *(o) meu pai*.

-con moitas locucións adverbiais (ver adverbio):

<i>á fin</i> ,	<i>ao cabo</i>	<i>ao xeito</i>	<i>ás présas</i>
<i>á mantenta</i>	<i>ao chou</i>	<i>ás apalpadas</i>	<i>ás veces</i>
<i>á marxe</i>	<i>ao lado</i>	<i>ás atoutiñadas</i>	<i>aos poucos</i>
<i>á parte</i>	<i>ao pé</i>	<i>ás carreiras</i>	<i>aos tombos</i>
<i>á toa</i>	<i>ao pouco</i>	<i>ás escuras</i>	<i>ás carreiras...</i>

II. Artigo indeterminado (sitúa o nome vagamente nunha clase): **un(s)**, **unha(s)**

Contrae coas preposicións **con**, **de**, **en**:

cun(s), **cunha(s)**; **dun(s)**, **dunha(s)**; **nun(s)**, **nunha(s)**

un pode ser tamén indefinido ou numeral; nestes casos non contrae coa preposición con:

cun coche chegas axiña,
pero *con un coche só apañámonos ben*.

OS POSESIVOS

Achegan significados de posesión ou pertenza referidas á persoa.

Formas:

Un posuidor: **meu(s), miña(s); teu(s), túa(s) ; seu(s), súa(s)**

Varios posuidores: **noso(s), nosa(s); voso(s), vosa(s); seu(s), súa(s)**

1. Túa(s) e súa(s) levan sempre til: *a túa voz, esa voz é súa.*

2. Cando precede a un substantivo esixe a presenza do artigo, pero

2.1. O uso é **facultativo cos nomes de parentesco**, sen diferenza no significado pola súa presenza ou ausencia: *meu irmán / o meu irmán*. A súa presenza aumenta conforme se distancia o parentesco, sobre todo se é descendente: *(o) meu pai non está* (adoita non levar artigo), pero *os meus sobriños non están* (é de uso normal, con artigo)

2.2. Cos vocativos e exclamativos non se utiliza artigo: *ven acá, meu fillo!*

3. As formas **de meu, de teu, de seu, de noso, de voso, de seu usámolas con tres posibles significados:**

-propiedade exclusiva: *temos moto de noso;*

-algo que forma parte da **propia natureza:** *sempre foi enxeñoso de seu;*

-algo que sucede **por si mesmo:** *o cadro caeu de seu.*

4. As formas **cadanseu(s)** e **cadansúa(s)** teñen valor **distributivo** (distribúen, equitativamente, igual número de obxectos entre varios posuidores):

*teñen cadanseu teléfono,
comían cadansúa mazá,
comían cadansúas (varias cada un) mazás.*

Non confundir con cadaquén, cada un.

Na nosa fala escoitamos as variantes **cadenseu* e mesmo **quedenseu*.

5. A forma feminina do posesivo precedida de preposición é equivalente a preposición mais de mais pronome persoal:

diante de ti vai o can: diante túa vai o can.

6. Outros usos especiais:

-**os meus, os teus**... para referirse á familia: *os meus foron ao balneario.*

-**o meu, o teu, o seu** para referirse a

-no que se está capacitado: *o meu é a música, o teu o deporte;*

-algo no que se ten interese especial: *cada un anda ao seu;*

-o punto óptimo: *volver ao seu, non está no seu.*

-o que nos correspondía: *nós xa fixemos o noso;*

-abondo: *choveu o seu, bebiches o teu.*

-**as miñas, as túas, as súas** para referirse a

- cousas propias dunha persoa: *xa anda facendo das súas.*

-penalidades, traballos: *xa pasei as miñas.*

-**meu** pode ter un valor de apelativo cariñoso para unha persoa de confianza:

Ola, meu, imos dar unha volta?

OS DEMOSTRATIVOS

O demostrativo é un determinante presentador que achega unha idea de lugar ou tempo.

Formas:

Obxecto preto da 1ª persoa:	este(s)	esta(s)	<u>isto</u>
Obxecto preto da 2ª persoa:	ese(s)	esa(s)	<u>iso</u>
Obxecto lonxe da 1ª e da 2ª:	aquel(es)	aquela(s)	<u>aquilo</u>

1. A forma estándar dos neutros é diferente da da nosa bisbarra: **esto*, **eso*, **aquelo*.

2. Contraen coas preposicións **en** e **de**: *deste, diso, nesa, naquilo*...

3. Amalgámase co indefinido **outro**: *esoutro, estoutra, aqueloutras*...

-empréganse para realizar unha escolla entre elementos parellos:

non me gustan eses lentes, prefiro aqueloutros;

-contran á súa vez coas mesmas preposicións: *non me fales desoutros*.

4. Usos especiais:

4.1. *Daquela* úsase con dous valores especiais:

-**locución adverbial de tempo**: *daquela aínda non tiñamos lavalouza*.

-**locución conxuntiva con valor consecutivo**: *se non vés, daquela eu tampouco*.

4.2. *Aquel* (calidade positiva) e *aquela* (negativa) úsanse como **substantivos**, cun significado comodín:

*a obra ten un aquel atraente,
ten unha aquela que non me gusta.*

4.3. *Aquelar*, cun significado contextual: *leveí o coche ao taller para que mo aquelasen*

4.4. *Aquelado* (axeitado, xeitoso): *é o máis aquelado para o posto*.

4.5. *Aqueloutrar(se)* (apamparse): *andas aqueloutrado, meu*.

4.6. *Nisto, nestas, con estas* pódense empregar co valor especial de entón, nese momento, de repente: *nisto chegou el e acabouse a paz; e, con estas, enmudeceu*.

INDEFINIDOS

Determinantes presentadores que acompañan a primeira mención dun obxecto e achegan un significado de imprecisión ou indeterminación.

Polo significado poden ser:

-cuantificadores (non individualizan nin delimitan ben un ou varios elementos): *algún, alguén, máis...*

-identificadores (definen ben os elementos): *outro, calquera, propio...*

Segundo a forma distinguimos:

-variables (mudan en número e/ou xénero): *algún/algunha, bastante/bastantes...*

-invariables: *algo, ninguén, nada...*

Variables:

un(s), unha(s)	algún(s), algunha(s)	ningún(s), ningunha(s)
pouco(s) –a(s)	abondo(s) –a(s)	moito(s) –as
bastante(s)	demasiado(s) –a(s)	tanto(s) –a(s)
todo(s) –a(s)	outro(s) –a(s)	mesmo(s) –a(s)
propio(s) –a(s)	certo(s) –a(s)	determinado(s) –a(s)
varios –as	ambos –as	entrambos –as
tal(es)	cadanseu(s), cadansúa(s) (Ver posesivo)	

1. **Algún** só aporta significado positivo: *non supón gasto *algún / non supón gasto ningún; non ten semellanza *algunha / non ten semellanza ningunha.*

2. **Abondo**: Amais de indefinido (*teño flores abondas*) pode funcionar como adverbio (*estou ben abondo/dabondo*)

3. **Mesmo** (non **mismo*): Amais de indefinido (*a mesma historia de sempre, ti mesmo, hoxe mesmo*) tamén funciona como adverbio (“incluso”): *mesmo lle indiquei a hora precisa, mesmo ela se interesou*; e con outros valores: *atinoulle mesmo no ollo.*

4. **Ambos** cando precede ao numeral *dous/dúas* esixe a presenza de artigo, co que podemos realizar ou non a contracción: *estaban ámbalas (ou ambas as) dúas latricando, levaron ambos os (ou ámbolos) coches; fixérono ambos.* O mesmo acontece con **entrambos**: *fixérono entrámbolos (ou entrambos os) dous.*

5. **Un, algún e outro** contraen coas preposicións **en** e **de**: *estará nalgunha caixa, falo doutra cousa, falou duns problemas.*

Non hai contracción coa preposición **con**: *tanto falaba con un coma con outro; cada domingo ía ao cine con unha distinta, nunca coa mesma.*

Invariables:

algo, alguén, cada, cadaquén, calquera, quenquera, máis, menos, nada, ren ou res, ninguén, o(s) a(s) máis, o(s) a(s) demais.

1. **Cadaquén** (“cada persoa”, “cada un”): *cadaquén que se apañe, a cadaquén o seu.*

2. **Calquera** (evítade o castelanismo **calquer*, así como o hipergaleguismo **calqueira*): *puido ser calquera, calquera día, calquera home.*

3. **Quenquera** (“alguén”, “calquera persoa”): *quenquera que fose, hamas pagar.* Hai que evitar o hipergaleguismo **quenqueira*.

4. **Ren ou res** (“ningunha cousa”, “nada ou case nada”): *non dixo ren.*

NUMERAIS

1. Cardinais (indican un número concreto de obxectos):

cero	nove	dezaioito	noventa
un/unha	dez	dezanove	cen
dous/dúas	once	vinte	cento un...
tres	doce	trinta	douscentos...
catro	trece	corenta	cincocentos
cinco	catorce	cincuenta	(quiñentos)...
seis	quince	sesenta	oitocentos...
sete	dezaseis	setenta	mil.
oito	dezasete	oitenta	

1.1. **Cento, milleiro, millón, billón e trillón** funcionan como substantivos.

1.2. Igual ca no resto das decenas, non contraen **vinte e un, vinte e sete...**

1.3. Cómpre evitar formas dialectais e castelanismos: **dazaseis, *dazasete...; *cuarenta, *ochenta, *quinientos.*

1.4. **Un, unha** compórtanse coma os indefinidos logo das preposicións *en, de, con.*

2. Ordinais (indican a orde de colocación):

primeiro	undécimo	quincuaxésimo
segundo	(décimo primeiro)	sesaxésimo
terceiro	duodécimo	septuaxésimo
cuarto	(décimo segundo)	octoxésimo
quinto	décimo terceiro	nonaxésimo
sexto	décimo cuarto...	centésimo
sétimo	vixésimo	milésimo
oitavo	vixésimo primeiro...	millonésimo;
noveno	trixésimo	último
décimo	cuadraxésimo	derradeiro

2.1. Todos admiten forma feminina e plural: *foi a primeira, foron as primeiras.*

Pero nas formas compostas só muda o último elemento:

quedou en décimo novena posición, foron as décimo terceiras.

2.2. Reparar: **sétimo** (**séptimo*), **oitavo** (**octavo*)

2.3. Os postos 11 e 12 admiten dobre forma: **undécimo** ou **décimo primeiro**
duodécimo ou **décimo segundo.**

3. Multiplicativos (indican o número de veces que se contén algo)

dobre (<i>*doble</i>)	cuádruplo -a	séptuplo -a
(duplo -a)	quíntuplo -a	óctuplo -a
triplo -a (<i>*triple</i>)	séxtuplo -a	nónuplo -a

décuplo -a

céntuplo -a

Os restantes fórmanse engadíndolle *veces máis* ao cardinal: *fichárono polo dobre, non polo quíntuplo; el querería gañar duascenas veces máis.*

Evitar os castelanismos **doble* e **triple* por *dobre/duplo* e **triplo*.

4. Partitivos (indican a parte dun todo):

medio -a

metade (**mitade*)

terzo -a (**tercio*)

cuarto -a

quinto -a

sexto -a

sétimo -a (**séptimo*)

oitavo -a (**octavo*)

noveno -a

décimo

onceavo

doceavo...

centésimo

milésimo

millonésimo

Os restantes fórmanse engadíndolle ao cardinal o sufixo **-avo**: (1/18) *un dezaotoavo*, (2/37) *dous trinta e seteavos...*

5.1. Colectivos (indican unha cifra sen nomeala concretamente, algúns de maneira aproximada: *unha parella de noivos*, pero *bebería un par de cervexas*):

par, parella (**parexa*), **decena, ducia** (**docena*), **quincena, vintena...** **centena/cento, milleiro** (**millar*)

5.2. Outros (usámoslos en campos concretos):

dúo, trío, cuarteto, quinteto;

semana, lustro, quinquenio, decenio, século (**siglo*), **milenio, trienio, sexenio; trimestre, cuatrimestre** (**cuatrimestre*), **semestre; novena; corentena** (**cuarentena*).

PESOS E MEDIDAS:

Hoxe en día guiámonos polo sistema métrico decimal, pero aínda usamos ás veces algúns elementos do sistema tradicional, se ben o peso e a medida que indican soe variar dunha a outra parroquia.

Podemos escoitar a miúdo:

-lonxitude: **legua** (máis de 5 km), **milla** (náutica), **vara** (varía, pero arredor de 80 cm), **mardia** e **cuarta** (20 cm)

-peso: **libra** (adaptouse aos 500gr, aínda que era máis), **onza, quintal, arroba**

-ferrado, tanto para superficie (arredor de 4 áreas, pero distinta en cada parroquia) como para capacidade de cereais (a capacidade do recipiente tamén chamado “ferrado”)

VERBO

Sintacticamente funciona como núcleo da frase verbal e admite complementos. Morfoloxicamente admite sufixos de modo e tempo (SMT) e de número e persoa (SNP)

I CONXUGACION <i>andar</i>	II CONXUGACION <i>varrer</i>	III CONXUGACION <i>partir</i>
INDICATIVO		
presente		
<i>ando</i>	<i>varro</i>	<i>parto</i>
<i>andas</i>	<i>varres</i>	<i>partes</i>
<i>anda</i>	<i>varre</i>	<i>parte</i>
<i>andamos</i>	<i>varremos</i>	<i>partimos</i>
<i>andades</i>	<i>varredes</i>	<i>partides</i>
<i>andan</i>	<i>varren</i>	<i>parten</i>
copretérito (pretérito imperfecto)		
<i>andaba</i>	<i>varría</i>	<i>partía</i>
<i>andabas</i>	<i>varrías</i>	<i>partías</i>
<i>andaba</i>	<i>varría</i>	<i>partía</i>
<i>andabamos</i>	<i>varriamos</i>	<i>partíamos</i>
<i>andabades</i>	<i>varriades</i>	<i>partiades</i>
<i>andaban</i>	<i>varrían</i>	<i>partían</i>
pretérito (pretérito perfecto)		
<i>andei</i>	<i>varrín</i>	<i>partín</i>
<i>andaches</i>	<i>varriches</i>	<i>partiches</i>
<i>andou</i>	<i>varreu</i>	<i>partiu</i>
<i>andamos</i>	<i>varremos</i>	<i>partimos</i>
<i>andastes</i>	<i>varrestes</i>	<i>partistes</i>
<i>andaron</i>	<i>varreron</i>	<i>partiron</i>
antepretérito (pretérito pluscuamperfecto)		

<i>andara</i>	<i>varrera</i>	<i>partira</i>
<i>andaras</i>	<i>varreras</i>	<i>partiras</i>
<i>andara</i>	<i>varrera</i>	<i>partira</i>
<i>andaramos</i>	<i>varreramos</i>	<i>partiramos</i>
<i>andarades</i>	<i>varrerades</i>	<i>partirades</i>
<i>andaran</i>	<i>varreran</i>	<i>partiran</i>
futuro		
<i>andarei</i>	<i>varrerei</i>	<i>partirei</i>
<i>andarás</i>	<i>varrerás</i>	<i>partirás</i>
<i>andarà</i>	<i>varrerá</i>	<i>partirá</i>
<i>andaremos</i>	<i>varreremos</i>	<i>partiremos</i>
<i>andaredes</i>	<i>varreredes</i>	<i>partiredes</i>
<i>andarán</i>	<i>varrerán</i>	<i>partirán</i>
pospretérito (condicional)		
<i>andaría</i>	<i>varrería</i>	<i>partiría</i>
<i>andarias</i>	<i>varrerías</i>	<i>partirías</i>
<i>andaría</i>	<i>varrería</i>	<i>partiría</i>
<i>andariamos</i>	<i>varreríamos</i>	<i>partiríamos</i>
<i>andariades</i>	<i>varreríades</i>	<i>partiríades</i>
<i>andarían</i>	<i>varrerían</i>	<i>partirían</i>
SUBXUNTIVO		
presente		
<i>ande</i>	<i>varra</i>	<i>parta</i>
<i>andes</i>	<i>varras</i>	<i>partas</i>
<i>ande</i>	<i>varra</i>	<i>parta</i>
<i>andemos</i>	<i>varramos</i>	<i>partamos</i>
<i>andedes</i>	<i>varrades</i>	<i>partades</i>
<i>anden</i>	<i>varran</i>	<i>partan</i>
imperfecto		
<i>andase</i>	<i>varrese</i>	<i>partise</i>
<i>andases</i>	<i>varreses</i>	<i>partises</i>
<i>andase</i>	<i>varrese</i>	<i>partise</i>
<i>andásemos</i>	<i>varrésemos</i>	<i>partisemos</i>
<i>andásedes</i>	<i>varrésedes</i>	<i>partisedes</i>
<i>andasen</i>	<i>varrésedes</i>	<i>partisen</i>
futuro		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andares</i>	<i>varreres</i>	<i>partires</i>
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andarmos</i>	<i>varreremos</i>	<i>partirmos</i>
<i>andardes</i>	<i>varrerdes</i>	<i>partirdes</i>
<i>andaren</i>	<i>varreren</i>	<i>partiren</i>

FORMAS NOMINAIS		
infinitivo		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
xerundio		
<i>andando</i>	<i>varrendo</i>	<i>partindo</i>
participio		
<i>andado</i>	<i>varrido</i>	<i>partido</i>
infinitivo conxugado		
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andares</i>	<i>varrereres</i>	<i>partires</i>
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
<i>andarmos</i>	<i>varreremos</i>	<i>partirmos</i>
<i>andardes</i>	<i>varrerdes</i>	<i>partirdes</i>
<i>andaren</i>	<i>varrereren</i>	<i>partiren</i>

I. Verbos que rematan en **-er** (CII) e en **-ir** (CIII):

1.1. Rematan en **-er** (CII):

converxer (* <i>converxir</i>)	esparexer (* <i>esparcir</i>)	render (* <i>rendir</i>)
demoler (* <i>demolir</i>)	espremer (* <i>esprimir</i>)	repeler
derreter (* <i>derretir</i>)	fender	rexer (* <i>rexir</i>)
diverxer (<i>diverxir</i>)	ferver	toller (“eivar, impedir”)
emerxer (* <i>emerxir</i>)	premer	xemer (* <i>xemir</i>)
encher	proer (* <i>pruír</i> ,	
erguer	<i>*escocer</i>)	

1.2. Tamén rematan en **-er** os derivados de **bater**, **correr**, **romper** e **verter**:

bater (**batir*):

abater (**abatir*), **combater** (**combatir*), **debater** (**debatir*), **rebater** (**rebatir*)

correr :

concorrer (**concurrir*)

decorrer

discorrer (**discurrir*)
escorrer (**escurrir*)
incorrer (**incurrir*)
ocorrer (**ocurrir*)
percorrer (**recorrer*)

recorrer (“presentar recurso”, “pedir amparo”)
socorrer
transcorrer (**transcurrir*)

romper:

corromper, interromper (**interrumpir*), **irromper** (**irrumpir*), **prorromper**

verter (**vertir*):

converter (**convertir*), **invertir** (**invertir*), **perverter** (**pervertir*), **reverter** (**revertir*), **subverter** (**subvertir*)

2. Rematan en **-ir** (CIII):

concibir (**concebir*)
escribir (**escreber*: dialectal de noso)
vivir (**viver*)
dicir (**decir*; **deser*: dialectal de noso)

elixir (**elixir*)
aducir
recibir (**receber*)

II. Caracterización morfolóxica do verbo: and - a - ba - mos
R VT SMT SNP

1. **Raíz (R)**: aporta o contido léxico (lexema); é o único constituínte obrigatorio:

1.1. Será **rizotónica** se leva acento (and-o), **arizotónica** se non o leva (and-a-ba)

1.2. Indica se un verbo é **regular** ou **irregular** (neste caso haberá unha raíz de presente e outra de pretérito). Tamén muda nos verbos con **alternancia**.

2. **Vogal temática (VT)**: Indica a **conxugación**: primeira (CI), segunda (CII) ou terceira (CIII).

A maioritaria tirámola do infinitivo:

CI: **-a-**: *and-a-r*
r

CII: **-e-**: *varr-e-r*

CIII: **-i-**: *part-i-*

Pero presenta alomorfos (variantes):

-o-: nas seguintes persoas das tres conxugacións:

-p1 do pste. de indicativo: *and-o-o*, *varr-o-o*, *part-o-o*;

-todas do pste. de subxuntivo: *and-o-e-mos*, *varr-o-a-mos*, *part-o-a-mos*.

CI: **-e-**, **-o-**: no pretérito: *and-e-i* (p1) *and-o-u* (p3)

CII: **-i-**: en todo o copretérito: *varr-i-a-mos*; no participio, *varr-i-do*;
e nas p1 e p2 do pretérito: *varr-i-n*, *varr-i-ches*.

CIII: **-e-**: p2, p3, p6 do pste. de indicativo: *part-e-s*, *part-e*, *part-e-n*.

3. Sufixo de modo e tempo (SMT):

 Indíca modo, tempo, aspecto.

a) Indicativo:

presente e pretérito: **-o-**: *and-a-o-s*; *and-a-o-ches*.

copretérito: **-ba-** na CI: *and-a-ba-mos*; **-a-** nas CII e CIII: *varr-i-a-mos*, *part-i-a-mos*.

antepretérito: **-ra-**: *and-a-ra-mos*.

pospretérito: **-ria-**: *and-a-ria-mos*.

futuro: **-re-** / **-ra-**: *and-a-re-mos*, *and-a-ra-s*.

b) Subxuntivo:

presente: **-e-** na CI: *and-o-e-mos*; **-a-** nas CII e CIII: *varr-o-a-mos*, *part-o-a-mos*.

pretérito: **-se-**: *and-a-se-mos*.

futuro: **-r-** / **-re-**: *and-a-re-s*, *and-a-r-mos*.

imperativo: **-o-**: *and-a-o*, *and-a-o-de*.

c) Nas formas nominais indica máis ben substancia (infinitivo) ou aspecto (xerundio e participio):

infinitivo: **-r-**: *varr-e-r*; participio: **-do-**: *varr-i-do*; xerundio: **-ndo-**: *varr-e-ndo*.

d) Infinitivo conxugado: **-r-** / **-re-**: *varr-e-r-mos*, *varr-e-re-n*.

4. Sufixo de número e persoa (SNP):

P1: **-o** na maioría: *and-a-ba-o*, *and-a-se-o*...

-o no pste. indicativo: *and-o-o-o*.

-i no pretérito da CI: *and-e-o-i*.

-n no pretérito das CII e CIII: *varr-i-o-n*.

P2: **-s** en case todos os tempos: *and-a-ba-s*...

-ches no pretérito: *and-a-o-ches*.

-o no imperativo: *and-a-o-o*.

P3: **-ø** na maioría: *and-a-ra-ø, and-a-ría-ø...*

-u no pretérito: *and-o-ø-u, varr-e-ø-u.*

P4: **-mos** sempre: *and-a-re-mos, and-a-r-mos.*

P5: **-des** na maioría: *part-i-re-des, and-a-ø-des...*

-stes no pretérito de indicativo: *and-a-ø-stes.*

-de no imperativo: *and-a-ø-de.*

P6: **-n** na maioría: *part-i-rá-n, varr-e-se-n...*

-ron no pretérito: *varr-e-ø-ron.*

III. Anotacións sobre os verbos regulares:

1. Diferencias da nosa fala co estándar:

1.1. As p4 e p5 de copretérito, antepretérito e pospretérito de indicativo son
-**graves**: *andabamos, andabades; andaramos, andarades; andariamos, andariades;*
-**esdrúxulas** na nosa fala: **andábamos, *andárades, *andariamos...*

Cómpre, polo tanto, non acentualas na escrita.

1.2. As p2 e p5 do pretérito levan como SNP

-no estándar: **-ches, -stes**: *ti andaches, vós andastes;*

-na nosa fala **-stes, -stedes**: *ti *andastes, vós *andástedes*

1.3. A VT da p2 do pretérito da CII é

-no estándar **-i-**: *ti com-i-ches, ti tem-i-ches;*

-na nosa fala **-e-**: *ti *com-e-eches, *com-e-stes.*

1.4. A p3 do pretérito das CII e CIII levan como VT

-no estándar, a do seu infinitivo: *varr-e-u de varr-e-r; part-i-u de part-i-r;*

-pero na nosa bisbarra harmonizámolas consonte a fala respectiva:

**varr-i-u, part-i-u na fala fisterrá norteña (de Louro para norte)*

*varr-e-u, *part-e-u na fala fisterrá sureña (de Muros para sur).*

1.5. As p4 e p5 do infinitivo conxugado levan **-r-** como SMT

-no estándar **-r-**: *and-a-r-mos, and-a-r-des;*

-na nosa fala usamos **-re-**: **and-á-re-mos, *and-á-re-des.*

2. Son regulares os verbos seguintes:

2.1. **andar**, coa raíz sempre **and-**: *andei, andou, andarades, andasen...*;

non **anduv-* nin **andiv-*: **andoven, *andivo, *andivera...*

2.2. Nos verbos regulares **crer, ler, rir** e derivados (*descreer, reler, sorrir...*) prodúcese certas contraccións: *les, cres, ris*; non **lees, *crees, *ries*

liches, criches, riches; non **leiches, *creiches, *reiches*
lemos, cremos, rimos...; non **leemos, *creedes, *reiron...*

2.3. Son regulares os rematados en

-cer: *acontecer, adoecer, agradecer, aparecer, coñecer (*conocer), crecer, obedecer, escurecer (*oscurecer), nacer...*:

carezo, coñezo; obedeza, naza...; nunca **aparezco, *aparezca, *obedezca...*

-cir: *conducir, introducir, producir, reducir, traducir...*:

conduzo, conduza, conducín...; nunca **conduzco, *traduzca, *traduxen...*

Exceptúanse os irregulares *facere* e *dicere*.

2.4. Son regulares os rematados en **-uír:** *incluír, atribuír, construír, diminuír (*disminuír), posuír (*poseer)...*:

inclúo, inclúa; posúo, posuín, posúa...;
non **incluio, *construía, *atribuía, *poseo...*

2.5. Son regulares os rematados en

-ear: *nomear (*nombrar), cear (*cenar), encadear (*encadenar)*

nomeo, nomeei; ceo, ceei; encadeamos...

-oar: *amontoar, enxaboar, repoboar (*enxabonar), coar(*colar), perdoar (perdonar), magoar, acaroar, coroar, soar, abotoar, voar:*

abotoo, abotoei, enxaboei, perdoe...;
nunca **abotonas, *repoblamos, *colar, *perdone, *coronado...*

2.6. Introducen **-i-** na p1 do presente de indicativo e en todo o presente de subxuntivo os verbos rematados en

-aer: *caer (decaer, recaer)* e os derivados de *traer* (este é irregular): *atraer, distraer:*

caio, caes...; *caias, caias caia...*; *distraio, distraía, distraías...*

Na nosa fala adoitamos facer **trao, *caamos...*

Repáremos: *caíamos, saíamos* son subxuntivos, fronte ao copretérito *caíamos, saíamos*, con diérese por mor de marcar o hiato; estas na nosa fala son esdrúxulas: **caíamos, *saíamos*.

-oer: *choer* (“pechar”), *doer, moer (remoer), proer* (“picar o corpo”, **escocer*), *roer (corroer): moio, moíamos, roíades, doían...* que na nosa fala facemos **doa, *roa...*

-aír: *saír, sobresaír...*: *saio, saían.*

Cómpre evitar o castelánismo **salir (*salo, *salan...)*

-oír: *oír, desoír...*: *oio, desoíades*, que na nosa fala adoitamos facer **oa*, **desoan*...

O verbo **oír** ten a variante **ouvir**, irregular, coas dúas raíces
ouv- en case todos os tempos: *ouves, ouvía, ouviu, ouvise*...
ouz- só na pl do pste. de indicativo: *ouzo* (logo *ouves, ouve, ouvimos*...)
e en todo o pste. de subxuntivo: *ouza, ouzas*...

IV. Valores dos modos e dos tempos verbais.

INDICATIVO (modo non marcado, expresa a realidade)

Presente (ando, varro, parto):

1. Tempo presente e aspecto imperfectivo: *falamos moito esta tarde.*
- 2.1. **Presente intemporal** ou **permanente:** *o carballo é unha árbore.*
Realidades concibidas fóra do tempo, eternas ou de validez ilimitada.
- 2.2. **Presente habitual:** *temos clase polas mañás.*
Accións que se repiten con regularidade.
- 2.3. **Presente por futuro (prospectivo):** *vémonos mañá.*
Acción futura.
- 2.4. **Presente histórico:** *Rosalía publica Cantares Gallegos o 17 de maio de 1863.*
Acción pasada: frecuente en narracións para dar viveza e proximidade psicolóxica.
- 2.5. **Presente imperativo:** *Ti fas todo o que che manden.*

Copretérito ou imperfecto (andaba, varría, partía)

1. Tempo pasado, aspecto imperfectivo: *moi ben o pasabamos no verán.*
Tamén, valor relativo relacionado con outro tempo: *cando cheguei á casa, saía Lula.*
- 2.1. **De cortesía:** *eu quería saber se venden ordenadores.*
Para preguntar ou pedir algo.
- 2.2. **Narrativo:** *Unha vez había un home ao que lle medraba a orella dereita.*
Con certa vaguidade temporal.

Pretérito ou pretérito perfecto (andei, varrín, partín)

1. Tempo pasado en relación ao presente, aspecto perfectivo: *chegou onte pola noite.*
- 2.1. **Anterior a un momento futuro:** *cando chegue a noite xa se esqueceu.*
- 2.2. **Futuro negativo:** *o coche que che prometín creo que xa o viches.*

Antepretérito ou pluscuamperfecto (andara, varrera, partira):

1. Acción anterior a outra pasada: *cando cheguei á estación xa marchara o tren.*
- 2.1. **De cortesía:** *quixera que me deixase unha cousa.*
- 2.2. **Desiderativo:** *quen me dera esa moto!*

Este tempo pode aparecer en contextos idénticos aos do pretérito de subxuntivo (*non sabía que estiveras, non sabía que estiveses*). Pero a forma en -se non pode aparecer cos valores do antepretérito de indicativo: *cando cheguei, xa *marchase o tren*.

Pospretérito ou condicional, futuro hipotético (*andaría, varrería, partiría*)

1. Acción posterior con respecto ao pasado: *dixo que despois che faría o encargo*.
2. **Probabilidade** (sen significado temporal): *serían moi intelixentes, pero fracasaron*.

Futuro (*andarei, varrerei, partirei*)

1. Acción que se realizará despois do presente: *pasadomañá xogaremos un partido*.
- 2.1. **De obrigatoriedade**: *mañá estudarás máis*.
- 2.2. **De probabilidade**: *terá cincuenta anos*.

SUBXUNTIVO (modo da irrealidade; no terreo do desexo, da posibilidade...)

Presente (*ande, varra, parta*)

1. Tempo presente: *dille que vaia hoxe*.
2. Tempo futuro: *quero que fagas todo isto*.
3. Imperativo: *non berres que non son xordo*.

Pretérito (*andase, varrese, partise*)

Pode indicar pasado, presente ou futuro, dependendo da situación na que se estea a falar: *aconselloume que vise aquela película, non creo que chegase aínda*.

Futuro (*andar, andares...*):

Acción non real con probabilidade de realizarse: *cando viñeres pola casa, veralo*.
(*Vid. máis adiante*)

IMPERATIVO: Expresa ordes, suxerencias, consellos...

Só ten como formas propias as p2 e p5: *anda, andade; varre, varrede; parte, partide*.

Nas outras persoas emprégase o presente de subxuntivo:

*responde ao que che preguntan,
que respondan ao que lles preguntan.*

V. O infinitivo conxugado.

1. Fórmase sobre a base do infinitivo nominal, tanto nos verbos regulares coma nos irregulares: *and-a-r, and-a-re-s, and-a-r, and-a-r-mos, and-a-r-des, and-a-re-n*

2. Emprégase nos seguintes casos:

2.1. Cando leva suxeito distinto ao do verbo da oración dominante: *entrou na casa sen o saberem os donos, ao chegaren as chuvias sacaban os paraugas.*

2.2. Aínda tendo o mesmo suxeito que o da frase dominante, cando vai precedido de preposición, sobre todo se vai antes: *para achegáreste a eles, toma precaucións; antes de marchardes, comede algo.*

Cando vai posposto ao verbo da oración dominante, usarémolo fundamentalmente se hai certa distancia entre ambos: *Seguide por ese estreito carreiro da beiramar ata verdes as illas.*

3. Non o usaremos nunca:

-nas perífrases: *tedes que traballar.*

-cando a preposición é esixida polo verbo: *non vos esquezades de cerrar ben a billa.*

4. Úsase en frases completivas e circunstanciais do máis variado:

-completivas (sen nexo): *estardes atentos é fundamental, é preciso abrigármonos;*

-circunstanciais (sempre encabezado por unha preposición, nunca conxunción):

-finais (con *para*): *apurade un pouco máis o paso para chegardes a tempo;*

-causais (con *por*): *por falarmos de máis, metémonos nun compromiso;*

-temporais (coa contracción *ao*): *ao chegares, avísame;*

-condicionais (con *de*): *de cociñares mellor, contrataríante;*

-concesivas e outros valores (con *con*): *con choraren, non o van conseguir.*

VI. O futuro de subxuntivo.

1. Forma: ten as mesmas desinencias que o infinitivo conxugado, de maneira que a súa forma pero nos verbos irregulares leva a raíz de pretérito:

-coincide nos verbos regulares: *andarmos e andarmos; comeren e comeren;*

-é distinta nos irregulares por levar a raíz de pretérito:

infinitivo conxugado: *dicirdes, quereren, caberes;*

futuro de subxuntivo: *dixerdes, quixeren, couberes.*

2. Valor: indica unha acción futura non real pero con probabilidade de realizarse:

cando viñeres pola casa, veralo.

3. Uso: este tempo verbal está case perdido na fala, tal vez por presión do castelán, pero

-consérvase en frases feitas e refráns: *veña o ben e veña por onde quixer;*

-estase a recuperar sobre todo na lingua literaria e en rexistros formais da escrita documental xurídica e administrativa: *os que botaren o lixo fóra dos colectores, serán multados.*

VII. O xerundio.

1. Forma: leva **-ndo** como SMT: ***and-a-ndo***.

2. Valor: é unha forma nominal que ten aspecto imperfectivo (presenta a acción do verbo no seu desenvolvemento) e modifica adverbialmente o verbo: *indo pola estrada viron un sapo*.

3. Algunhas peculiaridades:

3.1. Admite o sufixo **-iño**: *ven correndiño!*

3.2. Tamén pode acadar un valor imperativo: *Andando, veña!*

3.3. A súa repetición ten un carácter intensificador: *remando, remando, remando... demos chegado*.

3.4. Pódense conxugar, como acontece na nosa fala, algunhas persoas: *nós preparádomos o exame e vós a enredar*.

3.5. Precedido da preposición **en** indica anterioridade: *en acabando de cear, imos fóra tomar un xeado*.

3.6. Ten un equivalente no **infinitivo xerundial**, *a + infinitivo* :
está chovendo ou está a chover.

VIII. O participio.

1. Valor: é unha forma nominal de aspecto perfectivo (acción vista como rematada).

Pode funcionar como

-adxectivo verbal: *a película recén estreada*;

-valor propiamente verbal nas perífrases: *non dan estreado a película*.

2. Forma:

2.1. Os máis son regulares e fórmanse co SMT **-do**: ***and-a-do***.

2.2. Hai verbos con participio irregular: *aberto, feito, escrito, posto, morto, dito...*

2.3. E hainos que teñen dúas formas:

-unha regular (xeralmente usada nas perífrases e na pasiva): *non me dou cansado*;

-e outra irregular (adoita funcionar como adxectivo): *estou canso*.

Velaquí algúns exemplos de verbos con dúas formas de participio:

<i>acendido/aceso</i>	<i>escorrido/escorreito</i>	<i>prendido/preso</i>
<i>bendicido/bendito</i>	<i>espertado/esperto</i>	<i>quentado/quente</i>
<i>calmado/calmo</i>	<i>fartado/farto</i>	<i>resolvido/resolto</i>
<i>cansado/canso</i>	<i>fixado/fixo</i>	<i>salvado/salvo</i>
<i>chocado/choco</i>	<i>gastado/gasto</i>	<i>tinxido/tinto</i>
<i>collido/colleito</i>	<i>limpado/limpo</i>	<i>tollido/tolleito</i>
<i>comido/comesto</i>	<i>maldicido/maldito</i>	<i>torcido/torto</i>
<i>distinguido/distinto</i>	<i>nacido/nado</i>	<i>volvido/volto</i>
<i>enxugado/enxoito</i>	<i>pagado/pago</i>	

Mesmo poden aparecer tres formas para un verbo: *envolvido, envolveito, envolto*.

IX. Verbos con alternancia vocálica (mudan unha vogal da raíz):

1. Verbos da CII que levan **o** ou **e** como última vogal da raíz: abren o timbre da vogal soamente nas p2, p3, p6 do presente de indicativo:

/ɛ/ *bebo, bebes, bebe, bebemos, bebedes, beben*

/ɔ/ *como, comes, come, comemos, comedes, comen*

Pero non no imperativo, que leva vogal pechada: *come, comede; bebe, bebede*.
Reparede na diferente pronuncia: *non come nada, fronte a come dunha vez!*

Non o fan así, pois presentan sempre:

-timbre aberto: *querer, quecer, esquecer; poder*

-timbre pechado: *deber, crer, ler, sobreeser* (e derivados)

e os rematados en *-cer* (*parecer...*)

2. Mudan /u/ por /ɔ/ algúns verbos da CIII que teñen **u** como última vogal do lexema (tamén só nas p2, p3 e p6 do presente de indicativo): Son os verbos tipo *subir, tusir*:

subo, sobes, sobe, subimos, subides, soben;

tuso, toses, tose, tusimos, tudides, tosen.

Tampouco no imperativo: *o rapaz tose moito / rapaz, tuse tres veces!*

Seguen este modelo, xunto cos derivados::

acudir;

bulir:

rebulir;

cubrir:

descubrir

encubrir

<i>recubrir;</i>	<i>relucir...;</i>	<i>consumir</i>
<i>cumprir*;</i>	<i>mulir*;</i>	<i>ensumir;</i>
<i>cuspir (*escupir);</i>	<i>muxir;</i>	<i>tusir (*toser);</i>
<i>durmir;</i>	<i>pulir;</i>	<i>ulir;</i>
<i>engulir (“tragar”);</i>	<i>ruxir;</i>	<i>urdir;</i>
<i>fundir*;</i>	<i>sacudir;</i>	<i>xunguir</i>
<i>fuxir;</i>	<i>subir;</i>	<i>xurdir</i>
<i>lucir:</i>	<i>sufrir;</i>	
<i>deslucir</i>	<i>sumir:</i>	

cumprir: só o verbo defectivo que significa “ser preciso, ser mester”: *cómpre máis auga*. Non **cumprir** cos restantes significados: *a filla cumpre quince anos, non cumpren as normas*.

fundir co significado de “render”: *este xabón non fonde nada*. Non **fundir** co significado de “licuar, dar forma”: *o sol funde o xeo, mañá funden a escultura*.

mulir: “abrandar, amolecer”, “botar mulime ou batume”.

3. Os verbos da CIII tipo **pedir** mudan o *e* da raíz por *i* nalgunas persoas e tempos:

-presente indicativo (p1,2,3,6): *pido, pides, pide, pedimos, pedides, piden*.

-presente de subxuntivo (todo): *pida, pidas...*

-imperativo (p2): *pide pedide*.

Conxúganse así:

<i>adherir;</i>	<i>referir</i>	<i>inxerir</i>
<i>advertir</i>	<i>transferir;</i>	<i>suxerir;</i>
<i>divertir;</i>	<i>competir</i>	<i>inserir (“introducir”);</i>
<i>agredir</i>	<i>repetir;</i>	<i>medir;</i>
<i>transgredir;</i>	<i>concernir</i>	<i>pedir</i> (e derivados)
<i>conferir</i>	<i>discernir;</i>	<i>reflectir (*reflexar);</i>
<i>diferir</i>	<i>espelir;</i>	<i>vestir</i>
<i>inferir</i>	<i>espir (*desnudar);</i>	<i>investir</i>
<i>preferir</i>	<i>dixerir</i>	<i>revestir</i>

4. Cinco verbos da CIII, xunto cos seus derivados, presentan tripla alternancia:

<u><i>servir</i></u>	<i>desmentir</i>	<i>resentir</i>	<i>proseguir</i>
<u><i>ferir</i></u>	<i>sentir</i>	<u><i>seguir</i></u>	
<i>malferir</i>	<i>asentir</i>	<i>conseguir</i>	
<u><i>mentir</i></u>	<i>consentir</i>	<i>perseguir</i>	

-/e/ nas p2, p3, p6 do presente de indicativo:

sirvo, serves, serve, servimos, servides, serven;

-/i/ na p1 do presente de indicativo: *sirvo*

en todo o presente de subxuntivo: *sírva, sírvas..., sírvtamos...*

na p2 do imperativo: *sírve, servide*

X. VERBOS IRREGULARES

Presentan raíces distintas:

-unha de pretérito para pretérito e antepretérito de indicativo, pretérito e futuro de subxuntivo,

-outra de presente para o resto dos tempos;

-poden presentar outras irregularidades noutros tempos ou persoas;

-moitos destes verbos estenden a raíz da p1 do pste. de indicativo a todo o pste. de subxuntivo: ***caibo, caiba; veño, veña; vallo, valla ...***

A seguir aparecen os máis usuais, conforme o seguinte criterio:

-evitamos citar formas do paradigma estándar cando coinciden coa nosa fala;

-reparamos nas formas que adoitan usarse incorrectamente por castellanismo,

-e nas que, por dialectalismo de noso, non coinciden co estándar.

-Cando o estimamos oportuno, poñemos a continuación do pretérito a p1 dos tempos que levan a mesma raíz;

-os tempos (pste., pretér....) son de indicativo, de non indicarmos outro modo.

CABER

Pste.: ***caibo, cabes, cabe...***

Pretér.: ***couben, coubeches...*** (*coubera, coubese*)

Pste. subx.: ***caiba, caibas ...***

Desviacións: -castellanismos coa raíz **quep-* : **quepo, *quepa, *quepamos*

-regularización coa raíz *cab-* para pretérito...: **cabín, *cabemos...*

-regularización con **cab-* no canto de *caib-*: **cabo, *caba, *cabas...*

-uso abusivo de *coller* por *caber*:

non collo por esa porta, non creo que colla:

non caibo por esa porta, non creo que caiba._____

DAR

Pste.: ***dou, dás, dá ...***

Pretér.: ***dei, deches, deu, demos, destes, deron.***

Pres. subx.: ***dea, deas ...***

A evitar: -castellanismo **de, *des...* para pste. de subx. : *que mo *de: que mo dea*;

-dialectalismo **din* por *dei* para a p1 do pretér.: **din as grazas: dei as grazas;*

-as formas *dá, dás* levan til diacrítico: *non dá as grazas, vén da praia;*

-dialectalismo de noso **dou* para a p3 do pretér. (*dou* é só pste.):

hoxe non lle dou (pste.) as grazas, onte non mas deu (pretér.) el,

*hoxe non lle dou (pste.) as grazas, onte non mas *dou (pretér.) el.*

DICIR

Pste.: ***digo, dis, di, dicimos, dices, din.***

Copretér.: *dicía... (dicindo...)*

A evitar: -castelanismos coa raíz *dec-: *decimos, *decía, *decindo...e *dicen
-nós temos a forma dialectal *decer (*deser con seseo)

ESTAR

Pretér.: *estiven, estiveches... (estivera, estivese)*

Pste. subx.: *estea, estas ...*

A evitar: -a raíz de pretérito *estuv-: *estuvén, *estuvera, *estuvese...

-*esté no canto de *estea*: *non creo que *estés*: *non creo que estas*

FACER

Pste.: *fago, fas, fai, facemos, facedes, fan*

Pretér.: *fixen, fixeches... (fixera, fixese, fixer...)*

Pste. Subx. : *faga, fagas... Participio: feito*

HABER

Pste.: *hei, has, ha/hai, habemos, habedes, han.*

Pretér.: *houben, houbeches... (houbera, houbese)*

Pres. subx.: *haxa...*

A evitar: -castelanismo *huben...

-é dialectalismo de noso *haba, *habas... no canto de *haxa*.

IR

Pste. : *vou, vas, vai, imos, ides, van.*

Copretér.: *ía, ías ...*

Pretér.: *fun, fuches, foi, fomos, fostes, foron.* Coincide co do verbo *ser*.

Pste. subx.: *vaia, vaías ...*

Imperativo: *vai, vamos, ide.*

Vamos: -usámolo con valor imperativo (normalmente podémolo substituír por *vaiamos*:

vamos dunha vez! vamos, veña!

-nunca con valor de pste. indicativo: *vós ides amodo, nós imos con présa;*

*vós *vades amodo, nós *vamos con présa.*

A evitar no copretér., no canto de *ía*: -castelanismo *ibas, *ibas...

-forma dialectal de noso: *iña, *iñas...

PARIR

Pste.: *pairo, pares, pare...*

Pretér.: *parín, pariches... (parira, parise...)*

Pste. Subx. : *paira, pairas, paira...*

Evitar a regularización: **paro para o mes, oxalá *para sen dor;*

pairo para o mes, oxalá paira sen dor.

PODER

Pste.: *podo, podes ...*

Pretér.: *puiden, puidiches ... (puidera, puidese, puider)*

Pste. subx. : ***poida, poidas...***

A evitar: -castelanismo **pod-* para pretér.: **poden, *pudera, *pudese...*

-**poido* para a p1 do pste.

-a nosa forma dialectal **poda, *podas...* para pste. de subx.

POÑER ou **PÓR** (forma sincopada de *poñer*)

Podemos usar ambas raíces para moitas formas.

Pste.: ***poño, pos, pon, po(ñe)mos, poñedes*** ou ***pondes, poñen.***

Copretér.: ***poñía...*** ou ***puña...***

Pretér.: ***puxen, puxeches ... (puxera, puxese)***

Pospretér.: ***po(ñe)ría ...*** Futuro: ***po(ñe)rei...***

Pres. subx.: ***poña, poñas ...***

Infinitivo conxugado: ***poñer*** ou ***pór, po(ñe)res*** ou ***pores...*** Xerundio: ***po(ñe)ndo.***

Conxúganse igual os derivados: *anteponer/antepor, componden/compor, dispoñer/dispor, expoñer/expor, repoñer/repopor...*

PRACER

Pste.: ***prazo, praces, prace...***

Pretér.: ***prouguen, prougueches, prougo...*** (*prouguera, prouguese...*)

Pste. Subx. : ***praza, prazas, praza...***

Os derivados *apracar, compracar, despracar* non seguen o modelo na raíz de pretérito, son regulares: *comprázome, non creo que iso me compraça...*

*compraceume, xa o compracera / *compróugome, xa o *comprouguera.*

QUERER

Pste.: ***quero, queres, quere...***

Pretér.: ***quixen...*** (*quixera, quixese...*) Futuro: ***quererei...*** Pospretér.: ***querería...***

Pste. subx.: ***queira, queiras ...***

Son dialectalismos de noso: -apócope **quer*: *non me quere, non me *quer*;

-*quira* para pste. subx.: *oxalá os *quira / queira.*

SABER

Pretér.: ***souben, soubeches ... (soubera, soubese)***

Pste. subx.: ***saiba, saibas ...***

A evitar: -castelanismo coa raíz **sup-* para pretér.: **supen, *supera, *supese...*

-castelanismo coa raíz **sep-* para pste. subx.: **sepa, *sepamos...*

-**soup-* para pretérito: **soupen, *souples...*

-é dialectalismo **sab-* para pste. subx.: **saba, *sabamos...*

SER

Pste.: ***son, es, é, somos sodes, son.***

Pretér.: ***fun, fuches, foi, fomos, fostes, foron*** (*fora, fose, for*)

Pste. subx. : ***sexa, sexas...***

A evitar: -os castelanismos **eres*: **eres un trapalleiro*: *es un trapalleiro*;

e **sea, *seas...*: *oxalá *sea certo*: *oxalá sexa certo*;

- son dialectalismos: -*seña: *non creo que *seña así: non creo que sexa así.*
 - ti *fostes, vós *fóstedes:
*non *fostes ti, *fóstedes vós : non fuches ti, fostes vós.*

TER

Pres.: *teño, tes, ten, temos, te(n)des, teñen.*

Pretér.: *tiven, tiveches ... (tivera, tivese, tiver)*

A evitar o castelanismo *tuv- para pretérito: *oxalá as *tuvese, oxalá as tivese.*

Conxúganse igual os derivados: *abster, ater, conter, deter, entreter (*entretener), manter, reter, soster.*

TRAER

Pres.: *traio, traes, trae ...*

Pretér.: *trouxen .. (trouxera, trouxese, trouxer)*

Pres, subx. : *traia, traías ...*

Son dialectalismos de noso:

-ausencia de -i- intervocálico : **trao, *traa, *traamos...*

-*traí no canto de trae: *non mas *traí: non mas trae;*

-raíz *trough- (trough- coa gheda) para pretérito:

*non o *troughen, non creo que mo *troughese;*

non o trouxen, non creo que mo trouxese.

Os derivados son regulares: *abstraer, atraer, contraer, distraer, extraer, retraer, subtraer (*substraer): non me distraín: non me *distrouxen*

*aínda que me distraese: aínda que me *distrouxese*

*extraéronme un vulto: *estrouxéronme un vulto*

*nada me atraeu máis: nada me *atrouxo máis*

VALER

Pres.: *vallo, vales, vale ...*

Pretér.: *valín, valiches, valeu ..*

Pres. subx.: *valla, vallas, valla ...*

A evitar: **valo; *vala, valas...: eu para iso non *valo: para iso non vallo:*

*non creo que me *valan: non creo que me vullan.*

Conxúgase igual *equivaler*.

VER

Pres,: *vexo, ves, ve ...*

Copretér.: *vía, vías ...*

Pretér.: *vin, viches, viu, vimos, vistas, viron.*

Reparar: viu de ver / veu de vir: *Veu ao país e viu a fame que se pasa.*

Evitar **veía, *veías...*

VIR

Pres.: *veño, vés, vén, vimos, vi(n)des, veñen.*

Pretér.: *vin, viñeches, veu, viñemos, viñestes, viñeron (viñera...)*

Imperativo: *ven, vi(n)de*

Reparar no til diacrítico de *vés, vén*:

*con eses lentes non ves nada, ¿vés comigo ao oculista?
os veciños non a ven, pero ela vén decote acompañada.
ven acó!*

Para os verbos rematados en **-aer** (*caer, traer...*), **-oer** (*doer, moer, proer...*), **-aír** (*sair...*) e **-oír** (*oír e ouvir*): Véxase **Verbo, III, 2.6**.

Para *ler, crer, rir* e derivados: Véxase **Verbo, III, 2.2**.

XI. AS PERÍFRASES VERBAIS

Son **complexos verbais** (sintagmas verbais) formados por dúas ou tres palabras:

-**verbo auxiliar** en forma conxugada;

-**verbo auxiliado** en forma non conxugada: infinitivo, xerundio ou participio;

-pode aparecer un **nexo** entre ambos: -as **preposicións** *de, a, para, por*

-ou a **conxunción** *que*:

non o deches amañado, deberemos de amañalo, tes que amañalo

Este complexo verbal presenta unidade formal e **significación conxunta**:

-o verbo auxiliar aporta o significado gramatical: número e persoa, modo e tempo;

-o auxiliado dá o significado léxico.

A diferenza con outras combinacións semellantes de dous verbos (*sei comer, quedou pensando*), nas que o verbo auxiliar ou conxugado conserva o seu significado, nas perífrases non achega significado léxico: *dou amañado* (nada *dou*), *tes que amañalo* (nada *tes*)

Segundo o significado, diferenciamos as seguintes clases:

1. TEMPORAIS

Indican **futuridade** ou **inminencia** (algunhas aportan o matiz de intención). Só se constrúen con infinitivo.

Ir + infinitivo: *vou ir a Muros, vou comer* (intención)

Evitar o castelanismo: **vou a ir a Muros, *vou a comer*.

Estar a/para + infinitivo: *está para chegar, está a caer*.

está a caer pode ser tamén aspectual imperfectiva: *está caendo*.

Haber (de) + infinitivo: *hei (de) avisar, habemos (de) facelo*.

Haber (pretérito) **(de) + infinitivo:** *houbo (de) caer, houben (de) morrer*.

Indica inminencia non cumprida no pasado.

Hai quen a considera aspectual imperfectiva.

Querer + infinitivo:

Con verbos referidos á meteoroloxía: *parece que quere chover*.

Cando o suxeito é un ser inanimado: *as roseiras queren agromar*.

2. MODAIS

Indican **obligación** ou **probabilidade**. Só se constrúen con infinitivo.

2.1. Obrigativas:

Hai que + infinitivo: *hai que estudar, hai que gañar como sexa*.

Haber (de) + infinitivo: *has (de) facer o que manden*.

Ter que/de + infinitivo: *tedes que levalo, tiña de ser así*.

Deber (de) + infinitivo: *deben (de) esforzarse máis*.

2.2. Hipotéticas:

Haber (de) + infinitivo: *han (de) ser as doce, ha (de) facelo nunha hora*.

Deber (de) + infinitivo: *debeu (de) pasar algo*.

Poder + infinitivo (probabilidade): *pode ter corenta anos, podó fallar*.

3. ASPECTUAIS:

3.1. Imperfectivas: Indican acción non acabada, en desenvolvemento.

Constrúense con xerundio ou infinitivo xerundial.

Estar + xerundio ou **a + infinitivo:** *está traballando, está a traballar*.

Andar + xerundio ou **a + infinitivo:** *anda falando, anda a falar*.

Levar + xerundio ou **a + infinitivo:** *leva horas falando/a falar*.

Seguir + xerundio: *aínda andas amolando?*

Ir + xerundio: *imos indo, vou fartando de ti*.

Vir + xerundio: *vén cantando coma se nada.*

Poden indicar un proceso gradual (*vaise achegando*) ou ter un matiz reiterativo (*leva moitos anos adestrando*)

3.2. Perfectivas: Expresan a acción como acabada, un proceso rematado.
Xunto coas reiterativas constrúense con participio.

Acabar de + infinitivo: *acaba de chegar, acabei de ler o poema.*

Deixar(se) de + infinitivo: *ao verme deixou de fochicar na gabeta.*

Dar + participio: *custoume, pero dei rematado; non dan acabado a obra.*

Levar + participio: *levo andado moito mundo, moito levo aturado.*

Tamén valor reiterativo: *moitos exames levo feito.*

Ter + participio: *sinto non ter chegado a tempo*

Tamén valor reiterativo: *moitas teño feito.*

Ir + participio: *o camiño xa vai andado..*

3.3. Reiterativas: Expresan a repetición dunha acción.

Volver + infinitivo: *volveulle dar unha recaída, volvereicho dicir.*

Nunca con prep.: *volve estar de moda / * volve a estar de moda.*

Ter + participio: *téñocho dito moitas veces, moitas lle teño contado.*

Levar + participio: *moitas luras levo matado.*

3.4. Incoativas: Expresan o inicio dunha acción.

Comezar/empezar a + infinitivo: *empezou a nevar.*

Botar(se) a + infinitivo: *botouse a chorar, botamos todos a correr.*

Poñerse a + infinitivo: *e vai eponse a berrar.*

Dar en + infinitivo: *deu en falar e falar... e non paraba.*

Romper a + infinitivo: *ao oílo rompeu a rir.*

3.5. Terminativas: Indican a acción no seu remate.

Chegar a + infinitivo: *chegou a dicir que eras parvo.*

Vir a + infinitivo: *ao final veu a descubrirse a verdade.*

Acabar por + infinitivo: *acabou por se anoxar.*

4. VOZ PASIVA: **Ser + participio** (*a declaración foi lida polo secretario*)

Pode considerarse unha perífrase ou analizarse como unha oración simple atributiva (o participio sería o atributo). É de uso moi escaso na escrita e case inexistente na lingua oral.

ADVERBIOS E LOCUCIÓNS ADVERBIAIS

O adverbio é unha palabra invariable en xénero e número (algúns poden admitir sufixos alterativos: *cedísimo, pretiño*). Sintacticamente é núcleo dunha frase adverbial (*veu cedo*) e funciona como modificador dun verbo, dun adxectivo, doutro adverbio, dunha frase preposicional ou dunha cláusula; dentro da oración funciona como complemento circunstancial.

Clasifícalos pola circunstancia que expresan, polo significado:

1. De lugar:

algures, “en calquera lugar”: *estará en algures*
ningures, “en ningún lugar”: *non o vin por ningures*
xalundes, “por calquera lugar”: *andarará por xalundes*

onde (non **donde*)

u?: interrogativo: “onde está?”

leva guión ante artigo: *u-la moza?*; non ante pronome: *o mozo, ¿ulo?*

aquí (non **eiquí*), **aí** (non **ahí*), **alí**

acá, alá: indican un lugar pouco determinado

acó, aló (*ven acó, vai aló*): úsanse preferiblemente con verbos de movemento

acolá (*están acolá embaixo*: “nun lugar amplo”)

abaixo, debaixo, embaixo / **arriba, derriba, enriba, encima**

adiante, avante, diante, en fronte (non **en frente*) / **detrás**

arredor, derredor, ao redor / **preto, cerca** / **lonxe** (nunca **lexos*)

dentro / **entremedias** / **fóra** (lembrar: *quedou fóra* / *non fora el*)

á beira, ao lado, ao pé; a carón, a rente(s) / **a contramán**

alén, “do lado de alá”: *vive alén do paseo*

aquén, “do lado de acá”: *o garaxe teno aquén do río*

velaquí (*velaquí está*), **velaí** (*velaí os tes*): son presentativos.

2. De tempo:

antes, antano: *antano as embarcacións ían a vela*

daquela: *daquela non había avións* (pasado); *daquela non haberá automóbiles* (futuro),

entón, noutrora, outrora: *noutrora ían a vela, arestora a motor; outrora falábasme de amor, arestora rosmas*)

xacando, “pasado afastado”: *xacando a froita estaba sa, non había polución*

agora (nunca **ahora*), **arestora** (“ neste momento”)

hogano, “ neste ano”, “actualmente”: *hogano as embarcacións levan motor*

hoxe, hoxe en día (non **hoxendía*)

despois (non **dispois*), **logo**, **axiña** (“inmediatamente, decontado”: *atendéronnos axiña; chegou axiña*), **decontado** (non **de contado*), **deseguida** (non **de seguida*), **enseguida**, **de camiño**, **ao momento**, **no momento**.

xa, “algo feito ou que xa se vai facer”: *xa o enviei, xa cho traio*

de alí a(o) pouco, **de aquí a pouco**, **deica un pouco**, **ao pouco**, **deica pouco**

para o outro día, **ao outro día**, **no outro día**, **endoutro día**

deseguido (non **a continuación*) **en diante**, **de aquí en diante**.

antes de antonte, **trasantonte** ou **o outro antonte** / **antonte** / **onte** / **hoxe** / **mañá** (non **mañán*) / **pasadomañá** (non **pasadomañán*)

nunca, **xamais**, **endexamais**

sempre, **decote**, “habitualmente, a diario; continuamente”: *é algo que fai decote*

arreo, “seguido”: *traballa arreo*

acotío (“todos os días”: *sae de paseo a cotío*), **a diario**, **decotío**, **decontino**, **a miúdo**

ás veces (non **a veces*), **por veces**, **a cada canto**, **a cada pouco**, **de cando en cando**,

de cando en vez, **de vez en cando**, **de raro en raro**, **de tempo en tempo**

mentres (non **mentras*), **entrementes**, **namentres**, **mentres tanto** (*ela durmía, mentres (entrementes...) os ladróns levábano todo*), **entremedias** (*fomos ao porto, entremedias demos un paseo*)

asemade: “ao mesmo tempo”: *comía e lía o xornal asemade*

tarde / **cedo** / **a tempo**, **en tempo** / **a deshora**, **a destempo**.

3. De cantidade e precisión:

abondo, **dabondo**, **bastante**, **ben**

demasiado, **de máis** (*falaches de máis*, non **demais*), **de sobra**

a medias, **medio**: *era medio parvo*

moito, **moi** : *falou moito, falou moi serio*

todo, **de todo**: *estaba bébedo de todo*

máis

menos, **de menos**

tanto, **tan**: *non se emocionaba tanto, estaba tan tranquilo*

algo, **pouco**

nada

polo menos, **escasamente**, **case (casamente, case que)** (non **casi*) (*eran case que un cento*), **malamente**, **exactamente**, **mesmamente** (non **mismamente*), **só (soamente)** (non **somentes*), **xusto (xustamente)**, **por aí** (*pescaría, por aí, dúas ducias de luras*)
por riba, **por baixo**, **ben**, **mal**, **apenas** (non **a penas*)

4. De modo:

amodo, devagar (devagariño), paseniño (paseniñamente), engorde, ao xeito, pouco e pouco, aos poucos

a correr, a escape, á(s) présa(s)

adrede, á mantenta, a propósito, de propósito

de súpeto, de socato, de golpe, de repente, de pronto

ben, mal, mellor (non *millor), peor (non *pior)

a dereitas, ao dereito

ao revés, do revés, ás avesas

a eito, “sen escoller, todo seguido”: *botaron a semente a eito*

a feito, “a eito”

ás toas, “sen reflexionar, ás cegas”: *fas as cousas ás toas, e logo pasa o que pasa*

a treo, “de calquera maneira, sen coidado”: *arrombou os libros a treo*

“en gran cantidade”: *houbo sardiñas a treo*

ao chou, “ao azar”: *botaron as bólas ao chou*

“sen reflexionar”: *non as pensa, di palabras ao chou*

ao xeito, “a xeito”: *quedou todo arrombado ao xeito*

“que vai ben”: *todo vai indo ao xeito*

“amodo”: *fai as cousas ao xeito*

“oportuno”: *esa palabra vénme ao xeito*

así, asemade, “tan pronto como”: *collino asemade o vin*

de balde, en balde, gratis

á fin, ao fin, ao cabo

despois (non *dispois), logo

finalmente, ao cabo, ao final, ao remate, ao último, por último, por últimas;

de primeiras, primeiro, ao primeiro, de primeiro, ao comezo, ao principio;

de segundas.

ás escuras, ás cegas (non *a escuras, *a cegas...), ás apalpadas, ás apalpadelas, de recú, de ceacú

a contramán

-mente: con este sufixo formamos adverbios engadíndollelo a adxectivos (sempre na forma feminina): *soamente, claramente, malamente, francamente...*

5. De afirmación: Normalmente úsanse para reforzar unha afirmación, pois adoitamos afirmar repetindo o verbo: *-queres vir? -quero/vou; -traballas hoxe? -traballo*

abofé: *abofé que si, abofé que ten razón*

tamén, así mesmo: *amañaron a rúa e, así mesmo, a beirarrúa*

de certo, de verdade; claro; si (sen til, **sí*); **xaora** (“desde logo que si, claro que si”:
denuncieino eu, xaora)

6. De negación:

Non, nin, non xa, sequera (non **siquera*), **tampouco**

Non pode non negar:

-en oracións interrogativas: *non marchabas?*;

-con *ata que*: *non marches ata que non chegue el*;

-en exclamacións e interrogacións con *canto*: *cantas veces non cho dixen!*;

-en exclamacións con *mira que, mira se*: *mira se non será touna*.

7. De dúbida:

quizais, quizabes, se cadra, talvez (non **tal vez*), **se callar, igual, o mesmo, ao mellor, poida que...**

disque, seica, polo visto, seguramente

8. Inclusivos:

ata, incluso, mesmo, tamén / tampouco / ademais, de por parte, enriba, por riba, a maiores

9. Exclusivos:

só (non **soio*), **soamente** (non **somentes*), **simplemente, exclusivamente, unicamente**

10. Particularizadores:

maiormente, mormente, máxime, especialmente, sobre todo

11. De rectificación:

mellor dito, ou mellor / canto máis, máis ben / polo menos, sequera, cando menos, cando moito.

12. Conectores:

daquela, entón, logo, por conseguinte, consecuentemente, por iso, xa que logo

así e/a todo, con todo, secasí, non obstante, porén, agora, agora ben, pola contra, polo contrario

ao fin, ao cabo, ao final, por último, finalmente.

ERROS MÁIS FRECUENTES:

a cegas*: **ás cegas
a continuación*: **deseguido
a cotío*: **acotío
a escuras*: **ás escuras
afin*: **á fin
a mantenta*: **á mantenta
a modo*: **amodo
a penas*: **apenas
a presa*: **ás présas
a veces*: **ás veces
a reo*: **arreo
a toas*: **ás toas
a veces*: **ás veces
ahora*: **agora
ahí*: **aí
casi*: **case
de contado*: **decontado
de cote*: **decote
de seguida*: **deseguida
de vagar*: **devagar

de valde*: **de balde
demais*: **de máis
dispois*: **despois
donde*: **onde
eiquí*: **aquí
en frente*: **en fronte
en seguida*: **enseguida
hoxendía*: **hoxe en día
lexos*: **lonxe
mañán*: **mañá
mentras*: **mentres
millor*: **mellor
mismamente*: **mesmamente
pasadomañán*: **pasadomañá
pior*: **peor
sí*: **si
siquera*: **sequera
soio*: **só
somentes*: **soamente
tal vez*: **talvez

PREPOSICIÓNS E LOCUCIÓNS PREPOSITIVAS

As preposicións son relacionantes que fan de nexo entre dous elementos, convertendo o segundo en complemento do primeiro. Son vocábulos invariables, os máis só teñen significado gramatical.

1. Preposicións propias:

a

Debemos evitar usala erradamente (castelanismos):

-nas perífrases de futuridade ou intención co verbo *ir*: *vou *a pintar un cadro / vou pintar un cadro, voullo *a dicir / voullo dicir.*

-nas perífrases reiterativas con *volver*: *volveuno *a facer / volveuno facer, non volvades *a falar / non volvades falar.*

-logo dun infinitivo subordinado a un nome para indicar acción obrigatoria: *foi o prezo *a pagar polo erro / foi o prezo que tivemos que pagar, expuxo a liña *a seguir / expuxo a liña que pensaba seguir.*

-tampouco se usa co complemento directo: *o público apoia *aos xogadores / o público apoia os xogadores, asustaron *ao inimigo / asustaron o inimigo, levou canda*

*el *a todos os nenos / levou canda el todos os nenos. Pero si noutros casos, sobre todo para evitar confusión: coñéceo a el, criticou a súa irmá, viu a Xoaquín, apoian os socios aos directivos?*

ante / perante: non son sinónimos.

perante: - “en presenza de”: *declararon *ante o xuíz / declararon perante o xuíz.*

-non é sinónimo de *durante*: *enfermou *perante tres anos / durante tres anos*

ata (até) / deica: *ata* pódese usar sempre cos valores de *deica*, pero non ao revés, pois *deica* indica “desde aquí a” ou “desde agora a”: *deica mañá, deica o cume hai un bo treito.*

Así: *de Muros *deica Lira hai 12 quilómetros / de Muros ata/a Lira hai..., desde principios de século *deica hoxe / ...ata...*

Pero si: *vou contigo deica/ata a vila, o prazo vai desde hoxe deica/ata o trinta, deica/ata logo*

baixo: algúns usos frecuentes son incorrectos:

-para expresar punto de partida ou concordancia con algo ou alguén: **baixo ese punto de vista é ilegal / desde ese punto de vista...*

-para indicar modo ou circunstancias dunha acción: **baixo aquelas circunstancias suspenderon a partida / naquelas (por mor, debido a...) circunstancias...*

cabo (de): *sentou cabo da moza.*

canda: indica compañía ou simultaneidade no tempo: *vinde canda nós, emigrou canda a crise.*

cas, (en) cas (de): *vai (en) cas María*

con: introduce complemento directo con algúns verbos: *tirou con todo, acabou coa froita.*

contra: tamén indica localización imprecisa no espazo e no tempo: *camiñan contra Lariño, quedamos contra a noitiña.*

de: non se debe empregar cos verbos de pensamento: *penso *de que / penso que, opinan *de que / opinan que...*

dende, desde, des

en

entre (non **antre*): nunca debe ir precedida de *de*:

**de entre todas escolleu a máis grande / entre todas... ,*

*escolleu unha comisión *de entre os presentes / ... entre os presentes.*

malia (a pesar de, pese a): *malia os atrancos (a pesar dos atrancos) dérono feito.*

Non **a pesares de*: **a pesares de todo deu chegado / a pesar de todo..., malia todo...*

onda: *está onda a praza, levárona onda súa nai, ven onda min.*

para (non **pra*); **por**; **sen** (non **sin*)

perante (ver **ante**)

so (“baixo, debaixo de”): *o lapis está so o libro, o gato está so a mesa.*

Reparade na diferenza: *so/só: está so a mesa / o gato está só.*

sobre: concorre coas locucións **acerca de / verbo de** para indicar movemento arredor dun asunto: *falaron sobre/acerca de/verbo do cambio climático.*

tras: podemos contraela ou non co artigo: *está tras a casa* ou *está trala casa*, tamén *está tras da casa.*

xunta

2. Preposicións impropias: orixinariamente adxectivos, verbos ou adverbios habilitados como preposicións; non son átonas coma as propias e rexen pronome persoal tónico:

agás (aga), bardante, excepto, fóra, menos, quitado, quitando, sacado, sacando, salvo, senón; a/de non ser: úsanse para indicar exclusión: *estaban todos agás (excepto, menos...) o pai; acerteinos todos, senón (quitando, fóra...) tres.*

conforme, consonte, segundo (non **según, *asegún*): expresan conformidade ou concordancia (“de acordo con”): *fixérono consonte (conforme, segundo) o acordado.* *Conforme e consonte* non levan a preposición *a*: *conforme *ao regulamento / conforme o regulamento.*

durante; mediante

3. Locucións preposicionais:

abaixo de, debaixo de.

arriba de, derriba de, enriba de, riba de, por riba de; encol de: *a avioneta voa encol da ría, pon o prato encol da mesa.*

diante de: non se debe usar co significado “en presenza de”: *asinaron o documento *diante do notario / asinaron perante notario.*

detrás de, atras de, tras de...; fronte a/de; cerca de, preto de; lonxe de; xunto a, xunto de; xunto con

arredor de, ao redor de, derredor de; dentro de; fóra de; antes de; despois de

ademais de, amais de, á parte de, de por parte de: Non **a parte: *a parte deles había outros / á parte delas había outras.*

cara a (nunca **cara* nin **hacia*), indica:

-dirección dun movemento: *vai cara a Louro;*

-tendencia e inclinación: *virou cara ás esquerdas;*

-localización espacial ou temporal imprecisa: *vai cara á praia, virá cara ao inverno.*

Sempre leva a preposición **a**: *cara *a praia / cara á praia; cara *o porto / cara ao porto; *cara Esteiro / cara a Esteiro.*

Sempre ha indicar dirección: *o respecto *cara a natureza / respecto pola natureza; botou aldraxes *cara ao xefe / contra o xefe.*

a pesar de, pese a (ver **malia**)

acerca de, respecto a/de, tocante a, verbo de, en canto a: *respecto á (tocante á, verbo da...) súa demisión, mellor calar; acerca desas andainas: verbo desas andainas...*

á beira de, beira de, a/de/en/ao par de, ao lado de, ao pé de, a/ao carón de, a rente(s) de, ao son de: *queda ao son (á beira, ao pé, a carón...) da casa.*

a/por causa de, por cousa de, por culpa de, por mor de: *perdeuse o froito por mor da seca.*

a/á forza de, a poder de, a por de

a/en prol de, a/en favor de: *disertou a prol da paz.*

a través de, por medio de

co gallo de, expresa razón ou causa: *co gallo do aniversario, fixeron unha festa.*

en vez de, en troques de, no canto de, en lugar de, no sitio de: *no canto de vires, mandas recado.*

ERROS MÁIS FRECUENTES:

a parte de:* **á parte de

a pesares de:* **a pesar de, pese a, malia

a redor de:* **arredor de

acarón de:* **a carón de

antre:* **entre

arrente(s) de:* **a rente(s) de

asegún:* **segundo, conforme, consonte

cara:* **cara a

de entre:* **entre

frente a:* **fronte a

hacia:* **cara a, a, contra

hasta, *hastra:* **ata, até

perto de:* **preto de

para:* **para

según:* **segundo, conforme...

sin:* **sen

antes de que / despois de que, logo de que

apenas, así, así como, en canto, aínda ben non, non ben, unha vez (que), a(o) que, nada máis que: *ao que (aínda ben non...) llo dixen, fuxiu.*

axiña que, tan axiña (como), logo que, tan pronto (como, que), tan logo (que/como), decontado que, deseguida que, enseguida que: *axiña que se decataron...*

2.4. Modais:

como, tal (e) como, así como (*foi así como cho conto*), **mal como** (*mal como puido, deu chegado ao hospital*), **ben como** (*sacounos adiante ben como puido*)

segundo (non **según, *asegún*), **conforme, consonte:** *fixoo segundo (...) acordáramos.*

de forma que, de maneira que, de xeito que, de modo que: *acubillouse ao pé da árbore, de xeito que (...) non lle dese o sol.*

sen que: *entrou sen que o sentisen.*

2.5. Finais:

para que, a que: *foi onda ela a que llo explicase*

porque: *foi... porque llo explicase*

a fin de que, co gallo de (que): *chamou aos fillos co gallo de celebraren o cabodano do pai*

2.6. Causais:

porque, pois, xa que, dado que, posto que: *así o aceptaron todos porque (...) era razoable.*

visto que, pois que, como queira que: *visto que (...) non era seguro, quedaron para outra ocasión.*

por causa de que, por cousa de que, por culpa de que, por mor de que, a causa de que, a resultas de que, unha vez que, toda vez que: *estaba nervioso por mor de que (...) a cara dos médicos era moi seria.*

2.7. Consecutivas:

así que, conque (non **con que*), **de maneira que, de modo que, de xeito que, de aí que, daquela, entón, logo, por conseguinte, polo tanto, xa que logo, en consecuencia, así pois, por iso, así é que:** *levaba unha hora agardando, conque collín*

e marchei; non daba chegado, daquela eu funme; non é positivo, xa que logo eu non o aprobo.

2.8. Concesivas:

aínda que, inda que (non **unque*), **aínda cando**

a pesar de que (non **a pesares de que*), **pese a que, malia que, por mais que, mal que:** *malia que (...) está ben avisado, el segue na súa.*

ben que: *ben que llo advertira, ela non fixo caso.*

mesmo que/se: *mesmo que o multen ben multado, el segue estacionando ali.*

así: *haillo que contar, así morra do disgusto.*

2.9. Condicionais:

se (non **si*)

con que, no caso de que, con tal de que, coa condición de que: *con que (...) vaias xa cumpres.*

a nada que, a pouco que: *a pouco que (...) mudes de actitude, conseguíralo.*

sendo que, suposto que, supoñendo que

a/de non ser que: agás que, bardante que, excepto que, quitado que, sacado que, salvo que, senón que, a menos que, non sendo que: *de non ser que (...) cambies, vaiche seguir pasando o mesmo.*

2.10. Proporcionais ou correlativas:

conforme, segundo: *segundo cheguen, valos anotando.*

a medida que, ao paso que, así como: *ao paso (...) que lía, escribía.*

1º termo: **canto máis, menos, menor, maior, peor, mellor...**

2º termo: **máis, menos, maior...**

canto máis apura, máis se achega

canto peor se poñía el, mellor o pasaba ela.

2.11. Comparativas: ver tema do adxectivo

ERROS MÁIS FRECUENTES:

a penas:* **apenas

a pesares de que:* **a pesar de que

unque:* **aínda que, aínda cando

asegún:* **segundo, conforme, consonte

de contado que:* **decontado que

de seguida que:* **deseguida que

desque:* **des que

donde:* **onde

e máis:* **e mais

en seguida que:* **enseguida que

i:* **e

mentras que:* **mentres que

millor:* **mellor

mismamente:* **mesmamente

nen:* **nin

o mesmo que:* **o mesmo que

pior:* **peor

según:* **segundo, conforme, consonte

sen/sin embargo:* **non obstante...

si:* **se